

Éleződő konfliktus az EMIH és a Mazsihisz között

ZSIDÓ POLITIKAI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT 650 Ft
2016. március / XXVIII. évfolyam 3. szám

Szombat

Párkeresés

Érvényesülés

*Eszter
hava*

Női hősök

Divat

Déri Szilvia • Fenákel Judit • Gát Anna • Hidas Judit
Anat Hoffman • Jablonczay Tímea • Lila Kagedan
Mogyorós Judit • Réz Anna • Zvolszky Zita

SZÍNES KEDVEZMÉNYEK KEDVENC HELYEIN!

Mennyit költ könyvre egy évben? És színházra? Mozira? Belépőkre? Számoljon utána bátran!

A Magyar Narancs-olvasókártyával több ezer forintot spórolhat kedvenc helyein. Már csak ezért is érdemes egy évre előfizetni!

Ha most 10 689 forint kedvezménnyel* 19 860 forintért megrendeli a Magyar Narancsot, 20 százalékos kedvezményre jogosító „Olvasókártya” az ajándék!

*Az áruspéldányhoz képest.

Az előfizetés lejártáig 20% kedvezmény:

Bethlen Téri Színház • Cirko-Gejzír • Fonó Budai Zeneház • Írók Boltja • Jurányi Produkciós Közösségi Inkubátorház • Katona József Színház és Kamra • Ludwig Múzeum • Nemzeti Táncszínház • Örkény Színház • Petőfi Irodalmi Múzeum • Székéni Színház • Trafó • Zsolnay Örökségkezelő (Pécs)

10% kedvezmény:

Tranzit Art Café

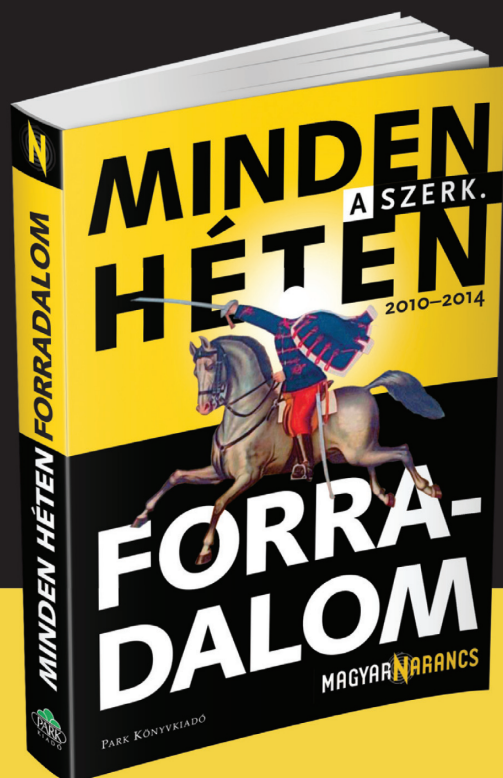
7% kedvezmény:

Líra Könyvesboltok

magyarnarancs.hu/elofizetes

MAGYAR NARANC

A SZERK. 2010–2014
MEGJELENT
AZ ELMÚLT NÉGY ÉV
LEGJOBB VEZÉRCIKKEI
EGY KÖTETBEN!

Rendelje meg a Narancstól, és mi ingyen kiszállítjuk önnek!
Olvasókártyával 20% kedvezménnyel, azaz 3190 forintért!
Ha személyesen veszi át, szerzők által dedikált példányt adunk.

TELEFON: 06 1 219 0862 | E-MAIL: konyv@narancs.hu

MAGYAR NARANC

WWW.PARKKIADO.HU | WWW.FACEBOOK.COM/PARKKIADO

TARTALOM

4 | PÁRBAJ

Éleződő konfliktus
az EMIH és a Mazsihisz
között

7 | IMAHELY

Mika Klára:
A Siratófal „felszabadítása”

8 | RABBINŐ

Mika Klára:
Az első női rabbi
egy ortodox zsinagógában

9 | ÜVEGPLAFON

„Soha semmilyen előítélet
nem ledönthetetlen”
Gát Annával és Réz Annával
beszélget Németh Ványi
Klári

11 | DIVATTÖRTÉNET

Németh Ványi Klári:
Kádár szőrméje
és Jovanka Tito
márványkeblei
– Rotschild Klára legendái

15 | LELKI TERROR

„Elég lenne visszazólni
valami elegánsat”
Hidas Judittal beszélget
Szarka Zsuzsanna

17 | ISTENSZOLGÁK

Balázs Gábor:
Szemérem és női politika
a bibliai Jáél történetben

20 | MENEKÜLTÜGY

„Nem vettem le a nyakamból
a Dávid-csillagot”
Mogyorós Judittal beszélget Várnai Pál

22 | LELETMENTÉS

Jablonczay Tímea:
Kísérletek és kísértetek
– Mültfeldolgozás
Palotai Boris két női
holokausztregényében

26 | FESTŐ-PSZICHOLOGUS

„Figuratív horror vacuiban
szenvedek”
Zvolszky Zita
képzőművésszel beszélget
Szarka Zsuzsa

29 | MEA SEARIM

Maleczki Yakov
Pírem

32 | HÁZASSÁGSZERZŐ

Déri Szilvia:
Szingli

33 | VISSZAJÖTT – ODAVESZETT

Fenákel Judit:
Széder – Titok

11–14. **ROTSCHILD KLÁRA
LEGENDÁI**

2016. március
5776. ádárA Magyar Zsidó Kulturális Egyesület
folyóirata
Megjelenik évente tízszer**Szerkesztőbizottság:**Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár József-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás**Szerkesztőség:**Szántó T. Gábor főszerkesztő
Gadó János szerkesztő
Muraközi Zsóka szerkesztőségi titkár
Magó Katinka pénzügyek**Állandó külső munkatársak:**Uri Asaf, Csáki Márton, Krausz Viktória,
Mika Klára, Németh Ványi Klári,
Pályi Márk, Schranz Rebecka,
Seres Attila, Szarka Zsuzsanna
Várnai Pál**A megjelenést támogatja:**Amerikai Joint Magyarországi
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány
Nemzeti Kulturális Alapprogram

MINISZTERELNÖKSÉG

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi
Terjeszti a Lapker Rt.

Címlap: Kurdi István montázs

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2016. február 17-én

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Bálint Ház
1065 Budapest, Révay u. 16.
234-es és 235-ös szoba
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:

info@szombat.org

Címünk az interneten:

http://www.szombat.org

Egyéves előfizetői díj: 5950 Ft

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán

Lapengedély száma:

III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Felelős kiadó:

Kirschner Péter, a Mazsike elnöke

Nyomdai előállítás: Pannonia Nyomda Kft.

ÉLEZŐDŐ
KONFLIKTUS

az EMIH és a Mazsihisz között

A Vasvári Pál utcai zsinagóga státusza kapcsán kirobbant vita
intő jel.

A Chabad-EMIH a lubavicsi haszid szellemiséget képviseli, a kelet-európai gyökerű haszidizmus Amerikában modernizálódott változata. Schneerson rabbi újítása a szekulárisok visszatérítésének terve volt a vallásos életmódhoz, melyhez a slichok (küldöttek) megtanulták a modern kommunikáció minden csínját-bínját.

A brooklyni Eastern Parkway 770-ből irányított mozgalom, akár egy franchise rendszerű cég, kiterjesztette hatókörét az egész világra. Módszereiket, technikáikat és szellemiségüket Sanghajtól Londonig, Bombaytól Moszkváig alkalmazzák, alkalmasint helyi fiatalokból is verbuválva új erőket, akiket saját jesiváikban képeznek, s visszatérve szülőföldjükre, lesznek belőlük új kiküldöttek, akik a helyi kultúrát, miliőt ismerve, jobban szót értenek a hívekkel.

Amikor megjelent a színen a Chabad gründolta EMIH, már lehetett sejteni, hogy komolyabb konfliktusok várhatók. A magát a status quo ante irányzat utódjaként meghatározó szervezet természetesen nem jogutódja azon közösségeknek, melyek az ortodox/neológ szakadás helyett az egységet és a korábbi állapot fenntartását szorgalmazták 1868-ban.

A Chabad Lubavics mozgalom, honi támogatóival – köztük a Mazsihiszből sértődés okán távozottakkal – megtalált egy közjogi státust (status quo ante), aminek segítségével, és a jobboldali kormány hátszelével, ki tudott hasítani némi állami költségvetési tá-

moogatást is a baloldallal hagyományosan jobb kapcsolatot ápoló (s ezért a jobboldali kormányok szemében ellenzéki) Mazsihisz büdzséjéből, és saját támogatókhoz is jutott szisztematikus, energikus, és hatékony munkája révén. Ettől nem jobboldali a Chabad: másutt vidáman működik együtt posztkommunistákkal (pl. Putyin), nem is szükségképpen elvtelen, hanem pragmatikus: tradicionális zsidó életet épít – és saját szervezetét.

A Chabad-EMIH saját világnézetét tekintve ultrakonzervatív

– ha tetszik, fundamentalista –, de a posztmodern világban saját portékáját liberális közegben is szívesen terjesztené, akár – mint a magyar példából látjuk – liberális médiumok megvásárlása révén, ha ebben lát fantáziát, hogy hatókörét szélesítse.

A Chabad-EMIH olyan, mint sok egyéb jelenség: pozitív oldalai is vannak, és árnyoldalai is.

Kedvelhető bennük az elhivatottság, a vallási tradíció lelkes képviselője, a hagyományos források ismerete és ismeretének terjesztése, a hihetetlen energia és hatékonyság, mellyel munkájukat végzik, a versenyhelyzet megteremtése, mely versenytársait is nagyobb aktivitásra készíti, és a zsidóság olyan felfogása, mely megpróbál túllépni a vészorkozak árnyékán, és új zsidó

életet teremteni azok számára, akik nem a vészidőszak emlékeztetőbe gyökerező identitást, s nem is liberálisabb zsidóságértelmezést vallanak magukénak.

Ami tevékenységük árnyoldalához sorolható, hogy a vészidőszak és a kommunista diktatúra után meggyengült közösségek mellett feltűnve, először segítséget nyújtva, majd lépésről lépésre egyre nagyobb szerepet játszva, átvehetik – sok helyen át is veszik – a helyi zsidóság intézményeit, képviselőit. Gyengítik, esetleg megszüntetik helyi sajátosságait, és a Chabad Lubavics rítusára, szellemére cserélik, valamint szabad piacként felfogva a zsidó élet megannyi terét, olykor agresszív piacpolitikával kiszorítják ellenlábasait.

Lehetséges ennek részeként a kóser ellátásban árletörés, aláínálás, mint egy – bírói eljárással megakadályozott – franciaországi kísérlet mutatja. Lehet éppen állami támogatás kihasítása a hagyományos zsidó közösségnek adott korábbi juttatásból, mint Magyarországon az államosított egyházi ingatlanok utáni örökjádékból, vagy például számos alapítványuk támogatása a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány forrásaiból. Mindezt

cserébe némi politikai- erkölcsi legitimációt nyújtanak a kormánynak,

mint Oroszország és Magyarország esetében tapasztalni. Közben felszólalnak a holokausztrelativizálás, antiszemitizmus jelenségei ellen, de nem a baloldali-liberális narratívát, társadalomképet és világnézetet vallják magukénak, mint a zsidó közösség jelentős része. Amiből korántsem kell arra következtetni, hogy szeretnék a Putyin-vagy az Orbán-rendszert, csupán pragmatikusan használják. Szemben a helyi, hagyományos, kevésbé vallásos, zsidó tradíció terén kevésbé képzett elittel, a Chabad Lubavics és a belőle kinövő EMIH a maga identitását, autentikus zsidóságát a vallásban találja meg, nem a vészidőszak emlékeztetőben, az antiszemitizmus elleni harcban, vagy a demokrácia, az emberi jogok és a kisebbségek védelmében, mint számos modern zsidó közösség.

Magyarországon hasonló helyzetben, egy hanyatló zsidó közösségben jelent meg a Chabad a '90-es évek elején. A jelentős

rabbini tudással rendelkező Oberlander Baruch rabbi mellett, a nagy ugrást a pesti születésű, Chabad jesivákban végzett Köves Slomó vezetői megjelenése jelentette, aki rabbi és történész végzettsége mellett jelentős politikai tehetséggel és versenyszellemmel lépett fel. A Chabad-EMIH és a Mazsihisz közötti verseny nemcsak eltérő szellemiségű zsidó közösségek éles vetélkedésévé vált, nemcsak az ultraortodoxia, illetve a helyi hagyományos ortodoxia maradéka és a neológia küzdelmévé, hanem egy fiatalabb nemzedék is egy idősebb nemzedékkel szemben.

A Mazsihisz hiányosságairól, gyengeségeiről, problémáiról az elmúlt évtizedekben számos alkalommal írtunk. Intellektuális tőke hiánya, hanyatló rabbiképzés, két és fél évtizeden át kontraszelektált vezetői kiválasztás, súlyos korrupciós ügyek, ingatlanpanamák gyanúja, visszaélések a Kozma utcai temetőben, nepotizmus, stb.

Az EMIH megjelenésének kihívása hozzájárult, hogy a Mazsihiszben belássák, a régi üzemmódban nem dolgozhatnak tovább, meg kell újulniuk.

Az elmúlt évben a BZSH-Mazsihisz elkezdte rendezni sorait

Heisler András vezetésével lassú építkezés vette kezdetét, melynek azonban nehézsége, hogy a törekény többség miatt, az új vezetés a belső érdekviszonyokhoz, rozsdás struktúrákhoz, csak nagyon óvatosan nyúl. Pedig a megújulás folyamata csak nagyobb átalakítások által: a rabbiképzés megújítása, nemzetközi részképzések és kapcsolatépítés révén, a neológia újrapozicionálása, vezetői utánpótlás kinevelése és a szervezet sajtójának megújulása útján következhet be, miközben a napi működésben, versenyben, éles politikai csatákban (Szabadság téri emlékmű, Veritas Intézet, Hóman-szobor, stb.) is állniuk kell a sarat.

Ha nem következik be szellemi megújulás a Mazsihiszben, ha nem lesz világos, korszerű – a nyugati reform, konzervatív és modern ortodoxia irányzataiból választott vagy kikevert – új világlátásuk, önmaguk számára is hiteles identi-

Nem kell a szlogen – 1% adó a Szombatnak

ADÓSZÁM: 18165850-1-42

ADOMÁNYOZÁS = TÖRÖDÉS. ADOMÁNYOZÁS = SZERETET.

A Szombat több mint 25 éve az egyetlen független szellemiségű, magyar zsidó politikai és kulturális lap.

- Munkatársaink minden hónapban több száz órát szentelnek a lap megjelenéséhez szükséges kutatásra és írásra.
- A Szombat ingyenesen (és reklámáradat-mentesen) érhető el online, költségeinket nonprofit szervezetként kell előteremtenünk.
- Ha örömd leled a lap olvasásában és értékesnek találod, kérünk, fontold meg, hogy adód 1%-ával segítesz minket és támogatsz munkánkat.

Ehhez mindössze egy nyilatkozatot kell mellékelned adóbevallásodhoz, amelyben kijelented, hogy adód 1%-át a 18165850-1-42 adószámú szervezetnek kívánod felajánlani.

Minden segítséget roppant nagyra értékelünk!

Támogatásodat előre is köszöni
a Szombat Alapítvány és a Szombat szerkesztősége

tást adó üzenetük, illetve szélesebb szövetségi politikájuk, megfiatalított értelmiségi holdudvaruk, térvessztésük esélye tovább nő majd.

Eddig is zajlott a Mazsihisz és az EMIH csatája, de a Vasvári Pál utcai zsinagóga kapcsán elmérgesedni látszó vitát aggasztónak látjuk. Az ügy vészcsengő, ami megálljt kellene parancsoljon az eddig lendületből folyó küzdelemnek. Nem volna célszerű ezt folytatni például a temetők felújítására kínált állami pénzekért vívott csatával, mely késleltetné a 2016-ra előirányzott, országos oktatási lehetőségekkel is kecsegtető programot.

A honi zsidó élet a vészidőszak és a diktatúra pusztítása következtében – pénzügyi értelemben – 90%-ban államfüggő. A forrásokért való küzdelem, a zsidókat megosztani törekvő jobboldali kormány tevékenysége révén még kiélezettebb, ami tovább növeli a vetélkedők indulatait. Nemcsak azért kellene azonban egymással stratégiai megállapodásra jutnia a Mazsihisznek és az EMIH-nek, mert nem lenne szabad nulla végösszegű játszmában gondolkodniuk. Ilyen nagy intézményrendszernél, ekkora közösségnél egymás gyalulása

évtizedekre elnyúló konfliktust generálhat,

és a zsidó közösség érdekérvényesítő képességének gyengülését eredményezi. Célszerű volna felidézni: a Mazsihisz és

az EMIH együtt sem tudta eddig megszólítani a magyar zsidóság 10%-át. Ha van miért frusztrálnak lenni: ez az. Nem egy mást kellene ellenfélnek látniuk, hanem a zsidók érdektelenségét önnön zsidóságukban.

Köves Slomó őszintén nyilatkozza, hogy a verseny jót tesz a honi zsidóságnak. Ennek megfelelően az EMIH a versenyt a zsidó élet minden területére kiterjesztette: verseng a Mazsihisszel a zsinagógák és a hitélet, az oktatás, a kóser üzlethálózat fejlesztése terén – ami hasznosnak mondható.

A verseny azonban kiterjed a holo-kausztmegemlékezésekre, az állami kapcsolatok építésére és a források megszerzésére, a magyar zsidóság külföldi képviseletére, valamint immár – a Vasvári Pál utca példájából úgy tűnik – a zsinagógák megszerzésére is. A kevés ügyek egyike, ahol az EMIH az együttműködést szorgalmazta, az antiszemitizmus elleni fellépés volt. Az e célból létrehozott Tett és Védelem Alapítvány munkájában azonban a Mazsihisz már évek óta nem vesz részt – nyilván a néha sportszerűtlen versenyben elszenvedett sérelmek következményeként.

A verseny eddigi eredménye egyfelől intenzívebb közösségi élet, javuló infrastruktúra, másfelől a zsidó közösség mélyülő megosztása, és a jobboldali kormány elégedettsége, hogy a viták során egy megosztott zsidó érdekképviselet áll vele szemben.

A versenyben az EMIH újabb és újabb

eszközöket vet be, és csak egyetlen működési elvet ismer: magát a versenyt. Ez persze a Mazsihisz növekvő ingerültségét váltja ki, és gerjeszti a feszültséget. Az EMIH éveken át kétségkívül erősítette pozícióit, de az utóbbi időben a Mazsihisz keményebben áll bele a küzdelembe, és már nemcsak sebeket kap, hanem sebeket is oszt.

Korántsem biztos azonban, hogy a teszteszteronban gazdag küzdelem által a magyarországi zsidóság pozíciói is erősödnek. Azért lenne leginkább szükség a versengés és az ideológiai küzdelem mellett az együttműködés jeleire, mert

lélektanilag ez az egyik, eddig ki nem használt lehetőség,

amely pozitív változást idézhet elő a passzívabb zsidó rétegekben. Sokan a viták, a támogatásért folyó küzdelem, és a társadalmi élet minden színtere mellett a zsidó közösségben is tapasztalható belharok miatt fordulnak el a zsidó élettől. Ha agresszióval és konfliktussal találkoznak itt is, miközben esetleg azok elől keresnének vigaszt, menedéket, szellemi és erkölcsi kapaszkodót a zsidó közösségben, könnyebben döntenek a távolmaradás mellett.

És ez, magától értetődően, egyik józanul gondolkodó zsidó szervezetnek sem lehet az érdeke.

Ajándék könyv minden Szombat-előfizetőnek!

Minden kedves olvasónk, aki 2016-ra érvényes előfizetéssel rendelkezik, Benkő Ágnes és Wirth Péter: *Ami megmaradt... Hegyaljai zsidó házak* című, hiánypótló kötetét kapja ajándékba kiadónktól, a Mazsikétől, a Szombat szerkesztőségétől és a Szombat Alapítványtól.

A Terc Kiadó által megjelentetett, fényképekkel gazdagon illusztrált és könyvesbolti forgalomba nem kerülő kötetet szerkesztőségünkben (Bálint Ház, 1065 Bp., Révay u. 16., hétfő, szerda, csütörtök, 14-18 óra közt) vehetik át előfizetőink.

A 4800 Ft értékű exkluzív ajándék kötetet új előfizetőink is kézhez vehetik.

Előfizetni még most sem késő! Részletek: www.szombat.org/elofizetes

A SIRATÓFAL „FELSZABADÍTÁSA”

Egalitárius imahelyet alakítanak ki a Siratófalnál.

A Siratófal (ismert héber nevén: a Kotel) körül éveken át tartottak a különféle – nők által szervezett – megmozdulások, alternatív szertartások és performanszok, míg végül az izraeli kormány január 31-én vasárnap elfogadta egy, a nemek közötti egyenlőségen alapuló külön imahely létrehozását a nem ortodox zsidók számára.

E célból 35 millió sékelt (közel 9 millió dollárt) készülnek befektetni egy köztér létrehozásába, amelyet a két nem képviselői egyaránt látogathatnak.

Az új részleget a jelenleg fennálló ortodox imádkozási területtől délre alakítják ki és nagyjából fele akkora lesz, mint az ortodox rész.

A kormány jóváhagyása a háredi ortodox irányzat, a reform és konzervatív mozgalmak, a Szochnut (Zsidó Ügynökség) és a Fal Lányai és Asszonyai (aktivista csoport, mely az 1980-as évektől harcol a nők egyenlő jogaiért a Nyugati Falnál) között több mint három éven át tartó párbeszéd után született meg.

Az ortodox részt továbbra is a Nyugati Fal Örökség Alapítvány fogja fenntartani, a vegyes szekciónak saját kormányzó bizottsága lesz Natan Saranszki (a Szochnut elnöke) irányításával, s tagjai lesznek a reform és konzervatív mozgalmak, valamint a Fal Lányai és Asszonyai küldöttei.

A tárgyalásokban résztvevő összes fél út-törő jelentőségüként dicsérte a kormány határozatát. Benjamin Netanjahu „igazságos és kreatív megoldásnak” nevezte a döntést, mely „kényes kérdésben hozott kompromisszum egy olyan helyről, amelynek egye-sítenie kéne a zsidó embereket.”

A döntést az észak-amerikai vallásos zsidók ünnepelték leginkább, akiknek túlnyomó többsége a reform és konzervatív áramlatokat követi, és emiatt egyre inkább elidegenedtek Izraeltől, ahol a vallási életet az ortodox hatóságok dominálják.

Amerikai zsidó vezetők „a Fal felszabadításaként” üdvö-zölték a kabinet határozatát, és az „izraeli kormány első, a vallási pluralizmus felé tett komoly lépéseként” méltatták a döntést.

A Fal Lányai és Asszonyai – mely szervezet egyebek közt 27 éven át női tóraolvasással bosszantotta az ortodox zsidókat – szintén győzelemként könyvelte el a változásokat. „Az új szekció nagy változások előtt nyitja meg az utat” – áll a nők csoportjának változásokat üdvözlő nyilatkozatában. „A Kotelnél a nők egyenrangú személyként, aktív résztvevőként és természetesen a tóra-olvasás vezetőjeként fognak imádkozni.”

Csak hogy nem mindenki dicsőítette az egyezményt. Smuel Rabinowitz, a Nyugati Fal és Szent Helyek rabbija elmondása szerint „nehéz szívvel és megkönnyebbült sóhajtással fogadta el a megállapodást jóváhagyó döntést. „Amióta a Fal Lányainak és Asszonyainak rikácsoló csoportja elkezdte kampányát a médiában, a Nyugati Fal egy-ségesítő helyből állandó veszekedések szin-terévé változott. Szörnyűséges az a chilul Hashem (I-ten nevének megbecstelenítése) amit ez a csoport és a támogatói okoztak, s évekbe fog kerülni a helyreállítás.” Hozzá-tette, hogy „mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy ezt a fejezetet maguk mögött hagyjuk.” Slomo Amar, Jeruzsálem

Anat Hoffman, „a Fal lányainak” egyik vezetője

szefárd főrabbi úgy nyilatkozott, hogy „azok a zsidó felekezetek semmit sem tudnak a Tóráról, az imádkozásról és a zsidóságról, s vezetőik megszenteltelenítik a szombatot és nem kóser ételeket fogyasztanak.”

Az izraeli háredi ortodox törvényhozó Moshe Gafni – aki a Knesszet befolyásos Pénzügyi Bizottságát elnököli – kijelentette, hogy nem hajlandó elismerni a határozatot. „A reformzsidók bohócok gyülekezete, akik hátba szúrják a szent Tórát” – mondta a Wall news állítása szerint. „Soha sem fog a pojácnak ez a csoportja elismerést szerezni, sem a Falnál sem máshol.”

A viszálykodásnak tehát nincs még vége. Az izraeli kormánykoalíció ultra-ortodox tagjai elleneztek a döntést, a minisztertanácsi határozat szövege ezért kerüli a reform és a konzervatív mozgalmak nyílt említését – így formálisan nem is ismeri el őket.

Egy minap közzétett közvélemény-kutatás szerint az izraeliek túlnyomó többsége támogatja a nem ortodox mozgalmak befogadását a helyszínen. Ötből négy izraeli nyilatkozott úgy, hogy „minden zsidónak éreznie kellene, hogy a Nyugati Fal hozzá tartozik, beleértve a reform és konzervatív mozgalmak követőit is.”

Mika Klára

AZ ELSŐ NŐI RABBI EGY ORTODOX ZSINAGÓGÁBAN

A Maharat Jesiva olyan ortodox zsidó intézmény New Yorkban, amelyben nők is záróvizsgát tehetnek. Egyik végzős hallgatója, Lila Kagedan, aki nőként először veszi fel a „rabbi” címet az ortodox közösségben, elmondta: szerződtette őt egy amerikai ortodox zsinagóga – melynek pontos nevét nem akarta elárulni. Mint később kitudódott, a Mount Freedom Jewish Centerről van szó, mely „nyitott ortodox”-ként nevezi meg magát a honlapján. A „nyitott ortodoxia” születőben lévő ágazat a modern ortodoxiában, mely nagyobb szerepet szán a nőknek a vallási vezetésben. A zsinagóga közleménye szerint Kagedan feladatai a Tóranaitás, a micvák iránti szeretet és megbecsülés előremozdítása, tanulási lehetőségek biztosítása felnőtteknek és gyerekeknek, kapcsolattartás a közösséghez tartozó vagy ahhoz közeli fiatal családokkal, és Menashe East rabbi mellett részvétel az életciklushoz kapcsolódó és lelkesítő feladatok elvégzésében.

Lila Kagedan a *Nyitott Ortodoxia* mozgalmat létrehozó Avi Weiss rabbi avatta fel 2015 júniusában. Avi Weiss az ortodox női rabbik képzésére intézményt is alapított. A Maharat Jesiva végzős növendékei mostanáig tartózkodtak a rabbi titulus felvételétől, habár az iskola egyértelmű küldetése a női ortodox lelkészek képzése. Legtöbbjük a „maharat” címet viseli, ami egy mozaikszó (*manhiga hilkhaitit rukhanit Toranit*) és nagyjából női spirituális vezetőt jelent. Állítólag Kagedan az első közülük, aki határozottan rabbinak nevezi magát. A Jewish Chronicle-nek elmondta, hogy „a változás nehéz és félelmet keltő. Nagyon is hozzászoktunk bizonyos külsőségekhez, amikor azt mondjuk, hogy rabbi.”

Az Amerikai Rabbiniikus Tanács, a legfontosabb modern ortodox szervezet, múlt év

október 30-án azonban elvi állásfoglalásban is elutasította a szervezethez csatlakozott intézményekben a női rabbik felavatását és alkalmazását. Shmuel Goldin rabbi, a Tanács elnöke elmondta, hogy szervezete támogatja a nők Talmud tanulását, azonban egy nő felszentelése – akár rabbi akár maharat titullussal – a zsidó jog közvetlen megsértését jelentené. A Tanács állásfoglalása válasz a zsidóságban a nemek közötti egyenlőségért síkra szálló mozgalmak fokozódó térnyerésére. Az egyenlő női jogokért harcolók legismertebb és legelkötelezettebb képviselője a *Fal Asszonyainak közössége*, mely az 1980-as évektől küzd azért, hogy nők is olvashassanak a Tórából a Siratófalnál. A Fal Asszonyai 26 év után idén érték el, hogy az izraeli kormány január 31-én elfogadta egy egalitárius imahely létrehozását a Kotelnél, a nem ortodox zsidók számára.

Lila Kagedan november 25-én a *Kanadai zsidó hírek* internetes portálján megjelent „Miért van az Ortodox zsidóságnak szüksége női rabbikra” című írásával reagált a tésztület döntésére. „Épp útban voltam Ottawa felé, amikor az első értesítést megkaptam az Amerikai Rabbiniikus Tanács a női rabbik felszentelését megtiltó határozatáról. Erev Sábát volt, a Sábát királynő fogadására való várakozás ideje, a béke órái, amikor felkészülünk a kiérdemelt pihenésre. Ehelyett káosz uralkodott el bennem. Mennyire lehangoló módja ez a szent Sábát magunkra vételének. Minő szomorúság az egység érzése helyett a megosztottsággal és harmónia helyett viszálykodással kezdeni a Szombatot. Maga a Rabbiniikus Tanács szavazásának eredménye nem lepett meg, de mégis csaló-

Lila Kagedan

Forrás: Forward.com

dottnak éreztem magam. Mint ortodox rabbi – a titulus, amit júniusi felszentelésemkor magamra vállaltam – szeretnék a közösség rendelkezésére állni. A határozat kétségeket ébresztett bennem, hogy képes leszek e teljes munkaképességben szolgálni.”

„Hagyományőrző ember vagyok. Nagyra becsülöm és ragaszkodom a zsidó hagyományhoz, pont ezért választottam a hagyományos rabbi elnevezést, amit azoknak adományoznak, akik megtanulják mindazt, amit én a Maharat Jesivában megtanultam; mert így hívunk egy embert, aki eleget tesz a felszenteléshez előírt követelményeknek. Gyakran tűnődöm azon, mi lenne akkor, ha nők úgy végeznék el az orvosi egyetemet, hogy nem kaphatnak doktori címet. Honnan tudnák a páciensei, hogy mivel foglalkozik? Az általam felvett titulus visszaütését és agressziót váltott ki sok ortodox közösségben. A felszentelésem megünneplésének hihetetlen élményét beárnyékolta az, hogy egyesek a rangomra koncentráltak és nem a megszerzett tudásomra és képességeimre.”

Kagedan szerint nem véletlen, hogy az Amerikai Rabbiniikus Tanács szükségét érezte, hogy megerősítse 2010-ben kiadott nyilat-

kozatát. Az ortodox zsidók nagyon is tisztában voltak a testület álláspontjával. Kagedan véleménye, hogy az ismételt tiltó rendelkezés azért született meg, mert a nők egyre sikerebbek az ortodox rabbinátusban, ami fenyegetést jelent annak csakis férfiakkól álló status quójára. „A nők színre lépése az ortodox rabbinátusban a zsidó nők vezetői szerepvállalásának és szolgálatának terjedelmes ha-

gyományát követi. A zsidó nők a Biblia korától kezdve folyamatosan töltötték be tevékeny vezető pozíciókat. Debóra, Yael, Miriam és ősanánk követték ki az utat Golda Meirnek. Korunkban, amikor egy nő indul az Egyesült Államok elnöki székéért, tényleg valaki még úgy gondolja, hogy a zsidó nők fiatal generációja megelégszik majd egy kizárólag férfiakkól álló vezetői példaképpel?”

„Nem kérdéses, hogy egy küzdelemről van szó. A nőgyűlölet eleven és burjánzó a zsidó közösségben. Ez olyan kihívás, amelynek megoldása gyökeres és mélyre ható változásokat fog megkövetelni. Nem könnyű összeegyeztetni a régi életszemléletet a jelenkori értékrenddel. Hosszú az előttünk álló út, de optimista vagyok.”

Mika Klára

„SOHA SEMMILYEN ELOÍTÉLET NEM LEDÖNTHETETLEN”

Gát Annával és Réz Annával, a népszerű Üvegplafon sorozat ötletgazdáival beszélget Németh Ványi Klári

Két lány, két Anna, az egyik szőke, a másik barna. Már a homokozóban is együtt pöszmögtek, aztán tini korukban összevesztek, és egy ideig nem álltak szóba egymással, de haragjuk elpárolgott, amikor Gát Anna fejében megszületett az *Üvegplafon* „női közéletmód” beszélgetéssorozat ötlete. „Közös gyerekük-ről”, az *Üvegplafon*ról, a magyar nők helyzetéről, feminizmusról, költészetről, zsidóságról kérdeztük őket.

– Mi indította be a közös munkát?

Gát Anna: 2013-ban leadtam 12 programtervet a Bálint Háznak, és ezt az egyet annyira magaménak éreztem, hogy „magamnál tartottam”. Evidens volt, hogy Réz Annát fogom felkérni házigazdának, szervezőnek, éceszgébernek. Akkor már tudtam, hamarosan elhagyom Magyarországot – alapvető fontosságú volt, hogy ki lesz a projekt magyar lába. Akkoriban Réz Annával éppen évek óta nem álltunk szóba egymással – nem is baj, mert legalább kihagyta a legbeképzeltebb éveimet! A lényeg, hogy felkértem, boldogan vállalta, s azóta ismét nagyon közel állunk egymáshoz. És ez csak az egyik szuper dolog, amit az *Üvegplafon* hozott az életünkbe...

Réz Anna: Mi kezdetektől a társadalom tudatosságának és érzékenységének növelésében láttuk a fő feladatunkat: magyarul

Gát Anna és Réz Anna

azt szeretnénk, ha a nők társadalmi helyzetével kapcsolatos kérdésfelvetések és szempontok minél több ember számára válná-

nak megélhetővé, azonosulhatóvá, életközeli. Ennek egyik módja az, hogy folyamatosan próbálunk közvetíteni a tudományos közeg és a nagyközönség között.

– A sorozat témáit milyen koncepció alapján válogattátok össze?

Réz Anna: Némileg iskolásan sorra vetjük a kortárs társadalomtudományokban és a közbeszédben legtöbbet tárgyalt témákat – de igyekeztünk mindegyiken csavarni egy kicsit. Illetve voltak olyan témák – például a nők viszonya a spiritualitáshoz –, amelyek engem akkor, ott nagyon foglalkoztattak. Voltak témák, amelyek erősen ellenálltak a kerekasztal-beszélgetés formátumnak, de legtöbbször kötetlen, mégis informatív párbeszédnek zajlanak, meglepően népes közönség előtt.

– Milyennek látjátok a magyar nők helyzetét társadalmunkban?

Gát Anna: Magyarország egy rendkívül terhelt társadalom, minimális nyilvános diskurzuskésztséggel, kölcsönös tisztelet-evidenciával, műltfeldolgozással, politikai párbeszéddel. A magyar nők helyzete ennek megfelelően európai értelemben véve katasztrofális. Ilyenkor meg szoktuk kapni büszke magyar antifeministáktól, hogy Maliban még rosszabb, ezért tettem hozzá, hogy „európai értelemben véve”.

Réz Anna: Nem hinném, hogy élne Magyarországon akár csak egyetlen olyan nő is, aki nem szenved el valamifajta hátrányt a neme miatt. Hogy rámarad a háztartás és a gyerekgondozás túlnyomó része, miközben jó eséllyel semmivel nem dolgozik kevesebbet, mint a vele élő férfi; hogy a tanára vagy a főnöke nem azon dolgozik, hogy kihozza belőle a maximumot, hanem azon, hogy letörje a „túlzott ambícióit”; hogy izzadó kézzel markolászsa a lakáskulcsot az utcán sötétedés után; hogy rinyálásnak minősítik a szülése során átélt traumáját. Ezek a tapasztalatok azonban rettentően sokfélék, és millió dolog gátolja, hogy egyáltalán beszélni merjünk róluk – legelsősorban a félelem, hogy megbélyegeznek mint „önzőt”, „kurvát”, „szaranyát”, „hisztist” vagy „karrierista bányarémet” – a lista tetszés szerint bővíthető. A jó hír az, hogy ezeket a félelmeket nagyon sokszor nagyon hatékonyan oldja a közösségi média és bármifajta támogató közeg. Röviden: a magyar nők egyre nyi-

tottabbak és egyre bátrabbak, pedig a mostani társadalmi miliő ennek semmilyen módon nem kedvez.

– Sokak szemében a feminizmus véres rongy. Szőrös lábú leszbikusok vívmánya. Az Üvegplafon egyfajta felvilágosító munkát is végez. Szerepe volt az előítéletek ledöntésében?

Gát Anna: Remélem! Én például szinte mindennap szőrtelenítek! A viccet félretéve: amikor egy mozgalomban aktívan részt vállalt az akadémiai közeg, könnyű az „érthetetlen-elitista” megbélyegzés áldozatává válni. Kiemelten fontos számunkra a közérthetőség, és hogy mindenki számára ismerős problémákról beszéljünk, amiket át lehet érezni. Réz Anna, aki maga is tudományos kutató, az élő példára, hogy ettől még lehet érthetően beszélni a mindnyájunkat érintő ügyekről. Soha semmilyen előítélet nem ledönthetetlen. A szülő, a média, a kormány stb. – tehát mindazok, akik számára az információ birtoklása és a hangulateltetés lehetősége adott – eldönthetik, hogy táplálják-e a korábbi előítéleteket, vagy képesek pártatlannul oktatni és tájékoztatni.

– Költőnek indultál. Elég korán debütáltál egy verseskötettel, írtál dalszövegeket. Mostanában mintha hanyagolnád a lírát.

Gát Anna: 2003-ban, valószínűleg túl korán jelent meg egy veszélyesen nem karcsú verseskötetem a Noran kiadónál. A magyar költőkörökben tett bátortalan látogatásaim a mai napig kísértenek – legkeményebb emlékeim közé tartoznak. 19 évesen például egy vidéki költőtálalkozón volt szerencsém meghívásos alapon részt venni, ahol 20 felnőtt férfi volt összezárva velem együtt 2 db kamaszlánnyal. El lehet képzelni, milyen volt a találkozó hangneme – de már a pszichológusommal jól átbeszéltük. Dalszövegeket nagyon szeretek írni – most is dolgozom egy magyar zeneszerzővel. Álomom persze az operalibrettó lenne – *Arrhythmia* című darabom angol verses szövegén ez már jól látszik. Harcsa Veronikával, Berger Dalmával is fesztele-nül ment a munka – az egyik Dalmának írt szövegem az *Itt vagyok* c. kisfilmben is elhangzik. Tavalý – hat év kihagyás után – több versem is megjelent az Élet és Irodalomban. Nem hagytam tehát abba a dol-

got, de az biztos, hogy az ún. költőközö-ség nem vonz – bár amit például a Kemény lányok alakítottak rajta, elég közel áll a szívemhez. Én akkor még nem voltam ennyire merész, amit ma már sajnállok is rendszeresen.

– Most, hogy Anna Londonban él, egyedül tartod a frontot az Üvegplafonon. Mik a terveitek a sorozattal?

Réz Anna: Anna 1700 kilométerről is hatékonyabb szervező és kommunikátor, mint én a Kálvin térről – szóval nem vagyok egyedül hagyva, csak egy csomó koncepcionális és kreatív kérdés nagyon igényelné, hogy többet lássuk személyesen egymást. Így sokszor a munkák, család, fellépések mellett az is gondot okoz, hogy legalább képből legyünk, éppen min pörög a másik. Az *Üvegplafon* nem több és nem kevesebb, mint az a munka és lelkesedés, amit a benne részt vevő barátok, segítők, önkéntesek beleraknak. Ez egy demokratikus, plurális tér – a beszélgetéshez, a nyilvános megszólaláshoz, a szervezkedéshez, a tudásmegosztáshoz. Ha jól csinálom a dolgom, az abból látszik, ha ehhez már nincs is rám szükség. A legnagyobb vágyam az, hogy mind az online, mind az offline tevékenységünk túllépjen azon az – elsősorban budapesti – értelmiségi niche-en, amely most elsődleges közege a feminizmusról szóló beszédnek. Ám ehhez már olyan szervezeti háttérre lenne szükség, amely jelen pillanatban nem áll rendelkezésünkre.

– Zárásként ejtünk pár szót a zsidósághoz való kapcsolatokról?

Réz Anna: Kulturálisan mindenképpen van kötődésem a zsidósághoz, hogy mást ne mondjak, ezen oldalak hasábjaira is gyártottam már mindenféle szövegeket. Bár sok szempontból ambivalensen és némileg tartalmatlanul, de kimondottan szeretem és ápolgatom a zsidóságot.

Gát Anna: Ez családi szinten bonyolult, mert én egy poroszosan patriarchális családból származom, ahol a tárgyiasított női szerepekből csak nagy furfanggal lehetett kitörni. Mondjuk azt, hogy ateista vagyok, akinek zsidó kulturális öröksége van, melyet képvisel és tovább is fog adni. A szöke pesti zsidó lány pedig szereti a romkocsmákat és a pesti zsidó barátait, akikkel talán még lehet kicsit európéernek lenni.

KÁDÁR SZŐRMÉJE ÉS JOVANKA TITO MÁRVÁNYKEBLEI

Rotschild Klára legendái

Rotschild Klárát (1903–1976) sokféleképpen emlegeti az utókor: a divat királynője, KGST-s Mata Hari, a vörös divatdiktátor, Kádár Jánosné és a Tito házaspár ruhatervezője.

A z RTL bulvár történelmi magazinjában, a XXI. században a következőkkel ajánlották a divattervezőt a nézők figyelmébe: „Rotschild Klára személyesen vitte Jugoszláviába Tito feleségének estélyijét, de nem volt nála útlevél, viszont a divat nem ismer határokat. Rotschild Klára az ujjá köré csavarta a pártapparátust. Minden tavasszal és ősszel Párizsba mehetett, és vezethette az államosított szalonját.”

A magyar közvélemény csőrét a rendszerváltás óta piszkálja ez a különleges viszony, melyet Rotschild Klára a kommunista éra elitjével ápolt. A két leggyakoribb hívószó Kádárné és Jovanka Broz, lassan már billoggá válnak. A divattervezőről szóló visszaemlékezésekben, újságcikkekben a szocializmusnak erre a két emblematikus elvtársnőjére hivatkoznak leggyakrabban. Ám nem csak ők pörögtek az ominózus szalonban! Diplomáták, színésznők – Psota Irénnel az élen, aki, annak ellenére, hogy külsejét tekintve nem volt egy Gábor Zsazsa, mégis boldogult a szép ruhákért, és nem érte be holmi sztahanovista élmunkásnő outfittel. (Zsazsa, a bögyös, szőke, kapitalista csoda szintén megfordult a Rotschildnál, sőt hisztizett is pár sort, majd szétkürtölte a gaz imperialista hatalmaknak, hogy őt itt lenyúlták, átvágták, meglopták. A sztoriról bővebben Kiss András: *Rotschild Klárának sem fizetett* –

Gábor Zsazsa 1968. októberi látogatása Magyarországon c. izgalmas tanulmányában olvashatnak.)

Makk Károly, a művésznő első számú férje arra is emlékezett, hogy Irénke már színiövendék korában egész ösztöndíját, az akkor horribilisnek számító 240 forintot beruházta egy külföldről becsempészett cipőre. Innen egyenes út vezetett a Rotschild

szalonba, bár akkori „rongyázásait” már második számú férje, a dúsgazdag Molnár Joe finanszírozta. A harmas számú és egyben, legutolsó férj, akihez Irén saját bevallása szerint csak unalomból ment hozzá, 1987. december 7-én az *Új Tükör*-ben megjelent tüneményes tárcájában (*A Herceg, Zsazsa és a Szépségkirálynő*) a következő sorokkal teremtette meg egy máig élő legenda alapját a Klára asszony szalonjában álló Jovanka márvány mellszobráról:

„Nagynénémnek,

Rotschild Klárinak nem imponált senki

A Clara Szalonba végtére is államfők és nők asszonyai jártak. Igaz-e vagy sem, állítólag Jovanka Tito a mellszobrát küldötte el Klárinak, márványát (ha igaz) maga Mestrovic faragta. S ha az elnök asszonya nem ért rá ruhát próbálni, ott volt a márványkebel, melyre ráigazították a »hól«-okat, »raff«-okat, ahogyan azt szabásnyelven mondják.”

Simonovics Ildikó divattörténész egyértelműen elutasítja a márványkebel meséjét. A tudományos kutató *Divat és szocializmus* című doktori disszertációjában külön fejezetet szentelt Rotschild Klára munkásságának.

„Tito feleségének, Jovanka Broznak márvány mellszobra fikció. Egy márvány mellszoborra nem lehet ruhát tervezni, és ruhát próbálni sem, főleg nem egy büsztre, ami értelemszerűen csak mellrészig van meg. Az emberi testtel ellentétben a márvány kemény anyag. Ez az állítás képtelenség, csak legenda.”

A divattörténész elmondta, hogy Tito feleségének egy méretre készített, állítható próbababát rendelt a szalon Párizsból. Erre próbálták az öltözékeket. Később, amikor a házra hajlamos Jovanka, aki alapjáraton is nagydarab nő volt, kinőtte a próbababát (bizonyos méretig volt csak állítható), akkor vattadarabokat tömtek a bábura, hogy lépést tudjanak tartani az elnökné gyors méretváltozásaival.

Mi volt a helyzet Kádár Jánosnéval, a puritán Tamáska Máriával, aki a szocializmus trendi elvtársnőivel ellentétben nem szeretett villantani?

„Számára egyfajta kényszer lehetett Rotschild Klára szalonja. Mint az ország első asszonyának kötelessége volt innen öltözni, ám Kádár feleségének nem volt érzéke és ízlése a divathoz” – mondja Simonovics.

Ha tüzetesebben megvizsgáljuk Titóné és Kádárné közös fotóját Rotschildnál, a képről levehetjük az elvtársnők lelkesedési faktorát is. Jovanka huncut mosollyal az arcán kacsingat a divattervezőre, aki egy pazar kelmét lobogtat a szeme előtt, míg Marika cuki, nagymamás kötött kardigánjában, fején kalappal (hogy a nagysága szerepébe jobban belehelyezkedjen) oldalvást pislog. Ha a Kádárnéről fennmaradt fotókat nézegetünk, magunktól is rájövünk, hogy ez a nő ritka kivételes példánya nőtársainak: nem érdeklik a ruhák.

A divattörténész megosztott egy izgalmas kis epizódot arról is, hogy egyszer Rotschild Klára elegáns szörmekabátot küldött ajándékba Kádár Jánosnéval, aki azon nyomba vissza is adta a pazar darabot. Döntését az alábbi válasszal indokolta: „Nagyon kedves Klárka, de én nem vagyok filmszínész.”

Kornis Mihályt is megihlette a szocializmus két kiváló asszonyfigurája és a rejtélyes divattervező. Kádárné balladai hősnővé avanszált szövegében.

„Jovanka még a Rotschild Kláránál is

varratott. / Egyszer még maga is járt próbán a Váci utcában / de általában a Klára ugrott le Belgrádba a snittek miatt / Én nem voltam ilyen jó vevő, / mert ha egyszer-egyszer megjelentem is Kláránál / akkor is én vittem nemcsak az anyagot, de még a bélésre valót is.”

Rotschild Klára karrierje nem a kommunizmus vívmánya volt, bármennyire is szeretnék némelyek erre a sorsa predesztinálni a tervezőt. A háború előtt teremtette meg finom eleganciájáról híres, legújabb párizsi trendeket követő szalonját, mely a fiatal magyar arisztokrácia felkapott helyeként vonult be a köztudatba.

Horthy István és Faruk egyiptomi király

esküvője világhírnévre emelte a tervezőt. Klára eredetmítosza, hogy tulajdonképpen „szabászasztalon látta meg a napvilágot” arra utal, hogy édesapja, Rotschild Ábrahám férfisزاب, édesanyja, Spierer Regina pedig varrónő volt. Annak ellenére, hogy egyáltalán nem örökölte ezeket a remek géneket – sem szabni, sem varrni, sőt rajzolni sem tudott –, mégis olyan kreatív energiákkal áldotta meg a gondviselés, hogy sikerült időtálló márkát teremtenie, amit azóta sem tudott überelni egyetlen magyar tervező sem.

Simonovics szerint a divatnak van egy jól elbeszélhető, verbális nyelve. Klára precízen, pontosan el tudta tehát mondani, hogy milyen ruhákat lát a lelki szemei előtt. Részletesen beszámolt a fejében megjelenő kompozíciókról. Ha valaki nem tud rajzolni, ez még nem jelenti azt, hogy képtelen a tervezésre. Profi rajzolókkal, szabászokkal, varró és hímzőnőkkel dolgozott. A divattervező kiválóan tudott próbababát tervezni, alakra igazítani. Egy energikus, tehetséges szakemberekből álló, erős csapatot épített maga köré. Szüleitől megtanulta, hogyan kell instruálni a szabászokat, szabónókat. A párizsi kifutók csodáit egyszerűen lefényképezte az agyával, majd kisebb-nagyobb változtatásokkal a stábjával itthon megvalósította. Ügyesen kinézte a vezető divatházak főbb vonalait, mindig vigyázott arra, hogy olyan modelleket válasszon,

amiket a legjobban lehetett variálni. Rotschild azon kiváltságosok közé tartozott, akik a divatesemények után a kullisszák mögé nézhettek. Közvetlen közelről szemlélhette a párizsi trendeket. 1956-ban utazott ki először ilyen rangos eseményre. Simonovics kutatása során találta meg ezt az időpontot az *Ez a divat* című lapban.

A divattörténész elmondta, hogy ha Rotschild meglátott a külföldi kifutón egy ruhát, már tudta is, hogy Budapesten melyik vevőjére fogja azt adaptálni. Manókenjei, a Rotschild lányok rendszerint egy-egy kuncsaft testi adottságaival bírtak. Természetesen soha nem egyedül valósította meg terveit, vele ment egy fiatal rajzoló vagy tervezőszabász.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának munkatársától, Pőcz Erzsébettől tudom, hogy nagyon gyakran keresnek rá Rotschild Klára nevére adatárakban. Nincs ebben semmi különleges, hiszen az ismert emberekre sokan kíváncsiak. Az ÁBTL dossziéiban többször szerepel Rotschild neve, viszont csak egy-egy sorban, félmondatban találkozhatunk vele. Érdemi információkra aligha akadhatnak a kutatók.

Arról, hogy Klára hogyan élte túl a második világháború borzalmait, csak feltételezéseink vannak. Találgathatunk. Esetleg befolyásos kapcsolatainak köszönhetően maradt életben – majdnem egyedül népes családjából.

Egyetlen testvére menekült meg

– Rotschild Margit, későbbi Fáth Mancsi, akinek keresztény férje volt. A többiek, Böske, Rózsika, Zsuzsi és Pali szüleikkel együtt Auschwitzban pusztultak el. Klára férje, a jó módú textiles családból származó Glücksthal Pál, akivel a 20-as években kötött házasságot, munkaszolgálatosként veszítette életét. Egy ideig sikerült megbújni svéd papírokkal Újlipótváros egyik menedékházában. Onnan hurcolták el. Nyoma veszett. A divattervező nem ment férjhez többet. A Kerepesi temetőben Rotschild Klára sírkövén férje neve is olvasható. Volt-e új párkapcsolata, szerető-

Rotschild Klára és vendégei: Jovanka Broz és Kádár Jánosné

je, ezekről semmit nem tudunk. Simonovics, aki kutatása során Klára hajdani munkatársait, manökenjeit is felkereste, azt mondja: „A divattervező a munkájának élt. Késő estig dolgozott bent a szalonban. Nagyon szerették a beosztottjai. Az egyik alkalmazottja keresztanyának is felkérte. Ebben persze van egy kis csavar is. A keresztvív alá testvére, a katolikus Fáth Mancsi tartotta az újszülöttet, nem Klára, aki élete végéig ragaszkodott izraelita vallásához. Zsidóságáról, férjéhez fűződő viszonyáról és arról, hogy ki segítette az üldözés idején, nem beszélt. Legalábbis nincs tudomásunk róla.”

A Kiscelli Múzeum kutatója szerint kevés tényanyag áll rendelkezésünkre. Rotschildról legendák és mítoszok keringenek, amelyek megnehezítik az életút feltárását, hiszen egy szakembernek tényekre és dokumentumokra van szüksége munkájához, ezek sok helyen hiányosak. A tervező életének bizonyos részeit máig homály borítja.

Simonovics talált ugyan egy 1942-ben keltezett ügyvédi levélváltást és peranyagot Rotschild Klára első üzletével kapcsolatban, melyet a húszas évek végén nyi-

tott férjével a Deák tér 3 alatt. Az üzletet a zsidótörvények hatályba lépése idején sem vették el tőle. Lehetséges, hogy magas kapcsolatai révén sikerült megőriznie? Átiratta egy keresztény rokon, barát, munkatárs nevére? Simonovics szerint „átmenetileg volt keresztény tulajdonosa a cégnek”.

A divattörténész kutatásaiból kiderül, hogy Rotschild Klára 1945-ben újraindította a Deák téri szalont. Csendestársra lett egy Dániel Valéria nevű hölgyben, aki anyagiakkal is beszálalt az üzletbe. Valószínűleg vállalkozásuk nem kerülhetett el az államosítást, mert pár év kihagyás után Rotschild Klára nevével 1952-ben találkozunk ismét az ÁTEX (Állami Textilkereskedelmi Vállalat) kötelékében, ahol szabónőként dolgozott. 1948–52 között a divattervező eltűnik szemünk elől.

Az ÁTEX-ben is kamatozta rendkívüli képességeit, valószínűleg irányító szerepet töltött be a szocialista mamutcégnél. Simonovics egy korabeli újságcikk hasábjain felfedezett egy kritikát, ami az ÁTEX ruháinak szólt. Felrótták a vállalatnak, hogy az nem a szocialista nők megfelelő modelleket dolgozza ki, he-

lyette a párizsi divatvilág hatásai érvényesülnek a termékeken. Ebből egyértelműen következtethetünk arra a tényre, hogy Rotschild Klára munkamódszere szabotálta a kommunista trendeket. A tervező éppen 1952–54 között dolgozott a vállalatnál.

Az interneten kering Robert Capa fotója: *Divatbemutató a Váci utcai Rotschild szalonban – 1948, Budapest*. Simonovics Ildikó divattörténész megállapította, hogy a képaláírás nem az igazságnak megfelelő, hiszen 1948-ban Rotschild Klárának a Deák tér 3. alatt volt szalonja. A Váci utcába csak később kerül, akkor sem mint saját üzletébe, hanem a Különlegességi Női Ruhaszalon vezetőjeként.

Hogy tudott ilyen priusszal, mint a Horthy-rendszer közkedvelt tervezője, belesimulni az új rezsimbe? Nemhogy belesimulni, de ekkora karriert befutni, hogy Jovanka, Münnich Ferencné és Kádárné is nála öltözött?

Simonovics nem gyanít kémkedést, beszervezést, egyszerűen Rotschild lenyűgöző tehetségének és remek emberismeretének könyveli el a bizarr váltást.

Gábor Zsazsa a szalonban, 1968-ban

Tévedés azt gondolni, hogy a szocialista vezetés leszámolt a divattal,

és a traktoros elvtársnők, téveszcsés fejőnők diktálták az új trendeket. Klárának jól bevált külföldi kapcsolatai voltak a háború előtti időkből. Párizsi és bécsi összeköttetései révén nyugatról tudott anyagot szerezni. Szaktudása is volt, mindezt felajánlhatta a vezetésnek, akik örömmel fogadták, mert ők is igényt tartottak a divatos ruhákra. Így tehát külföldre utazhatott, évente kétszer is kiment Párizsba, hihetetlen karriert futott be, nemcsak ő, hanem a legendás Rothschild-manöken lányok is, akiket Klári néni a szárnyai alá vett. Hogy csak az egyik legismertebbet említsük közülük: Pataki Ági is innen indult.

A Váci utcai Különlegességi Ruhaszalon lassan azonosult Rothschild Klára nevével. Elkezdtek így emlegetni. Valamikor a hetvenes években lett Clara Szalon. Az itt készült ruhadarabok címkéjében ott virított a legendás C.R. monogram, ami az évek során márkává nőtte ki magát. A legendákat szívesen generáló divatdiktátor arra a huncutságra vetemedett, hogy nevét úgy kezdte írni, mint a nagy múltú bankár család, a Rothschildok. Ez az apró kis részlet is hozzátartozott a brand építéshez, melynek Klára asszony kétségtelenül nagymestere volt.

1976-ban bekövetkezett, hirtelen és tragikus halála sem volt mindennapi lezárása az életének. Elképzelhető az, hogy egy ilyen erős asszony, aki túlélte a vész-korszakot, családja, férje elpusztítását, mindvégig pályán maradt, sikert ért el, egy sikertelen fogbeültetés miatt öngyilkosságot kövessen el?

Simonovics, Rothschild Klára kutatója szerint, igen. Nem kell rejtélyes gyilkosságra, kémkedésre, ügynökösdire gyanakodnunk. Klára sokkal fiatalabb kolléganője és barátnője, Zentai Judit beszámolója szerint az öngyilkosságot megelőző este telefonon felhívta a tervezőt, hogy másnap utazzon le velük a Balatonra. Mire Rothschild a következőket válaszolta: „Anyá, nem megyek, mert nincs kedvem társaságba menni.” Ez péntek este történt. Szombat reggel ugrott ki lakásának lichterhófablakán.

Akkor már régóta szenvedett a sikertelen fogbeültetés miatt. Simonovics szerint az idősebb tervező helyére sokan pályáztak. Új nemzedék született. Az Iparművészeti Főiskoláról rengeteg fiatal művészeti tervező került ki, akiknek a Váci utcai Clara Szalon lehetett a siker kiindulópontja. A „nagy öreg” ekkor már 72 éves, zseni vetélytársai megpróbálják háttérbe szorítani. A kutató szerint ezeket a tényeket sem szabad figyelmen kívül hagyni.

Rothschild Klárának sikerült egy kicsi szigetnyi Párizst teremteni a szocialista Budapest vörös tengerében. Fehér uszkárjával, Vogival (a Vogue magazinról keresztezte el) élt a Petőfi Sándor utca 3.-ban.

Simonovics Ildikó divattörténész méltatlannak tartja, hogy ennek a legendás asszonynak, aki meghatározó alakja volt a magyar művelődés- és kultúrtörténetnek, nincs látható nyoma társadalmi emlékezetünkben.

Céljaul tűzte ki, hogy emléktáblát állítson a házra, ahol a divattervező lakott. 2016 őszén, Rothschild Klára halálának negyvenedik évfordulóján, a Kiscelli Kastélymúzeum templomterében egy nagyszabású kiállítás megnyitását tervezi. A tárlat Rothschild Klára ruháit, munkásságát mutatná be. Ezúton is kéri lapunk olvasóit, hogy ha környezetükben tudnak lapangó, Rothschild tervezésű darabokról, korabeli dokumentumokról, fotókról, tervekről, újságcikkekről, akkor vegyék fel vele a kapcsolatot.

Köszönettel tartozom Simonovics Ildikónak, a Kiscelli Múzeum divattörténészenek szakszerű segítségéért, melyet a cikkem megírásához nyújtott.

Németh Ványi Klári

„ELÉG LENNE VISSZASZÓLNI, VALAMI ELEGÁNSAT”

Hidas Judittal beszélget Szarka Zsuzsanna

– Első köteted, a Hotel Havanna 16 szelíd történet gyűjteménye, 16 megdöbbentő felvonás változóan fajsúlyos sztorikkal. Nőalakjai mellbevágóak. Valóban ilyen önsorsrontóak a nők?

– Szerintem manapság a nők egyik legfőbb problémája, hogy minden területen kemények és függetlenek akarnak lenni, miközben szenvednek attól, hogy nincs, akire támaszkodjanak. Nem vesszük észre, hogy a magányunkat, kiszolgáltatottságunkat sokszor épp ennek a mentalitásnak köszönhetjük. Ez nem jelenti azt, hogy otthon kell ülni ölbe tett kézzel, de nagyon nehéz megtalálni az egyensúlyt a kettő között. A könyvben olyan embereket szerettem volna megmutatni, akik beleragadtak a saját konfliktusaikba, talán túlzott elvárásokat támasztanak önmagukkal és a világgal szemben is, és ettől végtelenül magányosak. Ma atomizált, önmagával foglalkozó emberek tömege alkotja a társadalmat, amely nagyon kiszolgáltatott a mindenkorai hatalommal szemben.

– Átélt világot modelleznek a történeteid?

– Mint sok író, én is az életből ellesett apró történeteket vegyítem a fantáziával, lélektanilag pedig nyilván magamból is dolgozom. Az írónak ki kell keresnie magából a szereplő karakterét, érzésvilágát, és ha ez megvan, akkor át tudja élni a sorsokat, amiket ábrázol. Én erre törekedtem, de azt nem nekem kell eldönteni, hanem az olvasónak, hogy ez sikerült-e.

– Általánosak a könyvedben megrajzolt, feldolgozatlan lelki problémák?

– Ha szerintem nem lennének azok, nem erről írnék! A gond az, hogy a hiba nemcsak egyéni szinten van, hanem a világ is olyan modellt állít elénk, amelyben minden szempontból a maximumot kéne nyújtanunk ahhoz, hogy elfogadjunk legyünk, ez viszont lehetetlen, hiszen az ember esendő. Az *Anyátlan nemzedék* című könyvben, amelyet C. Molnár Emma pszichoterapeutával írtunk közösen, sokat beszélünk a 20-21. századi ember életében uralkodó érték-
válságról, és arról a közvélekedésről, hogy mindenki saját

Fotó: Szász Lilla

maga szabja és választja a sorsát, el tudja dönteni, mi számára a jó. A 19. század végéig viszonylag egyértelmű volt, milyen úton kell az embernek végighaladnia, segítette ebben a vallás, a családi hagyományok. Nem mondom, hogy ez minden szempontból ideális helyzet volt, de ma olyan szinten kérdőjeleződik meg minden érték, hogy az egyén sok esetben teljesen elveszetté válik. És ilyenkor sokszor álértékekbe kapaszkodik, melyeket a politika, a fogyasztás és szélsőséges ideológiák közvetítenek a számára. Az utóbbi időben sokat gondolkozom a hit és a vallás szerepéről az egyén életében. Én nem vagyok gyakorló hívő, de annyit a magam számára igyekszem hangsúlyossá tenni, hogy nem

„A nők minden területen kemények és függetlenek akarnak lenni”

vagyunk mindenhatók az életünkben. A 20-21. században ezt hajlamosak vagyunk elfelejteni. A tudomány mindenre ad választ, nagyon bonyolult, rengeteg információval megterhelt társadalomban élünk, és úgy érezzük, nekünk már bármit szabad, mindent megtapasztalhatunk, úgy éhetünk, ahogy elhatározzuk. De az élet sajnos rövid és az egyén nagyon kicsi ahhoz, hogy mindent megtapasztaljon, és a tévedéseit korrigálni is tudja. Többek között a világban való eligazodásban segített régen az embernek a vallás. A szent szövegek nem mesetárak, hanem rituálékön és történeteken keresztül adnak az egyén számára útmutatást. Ez ma már nincs így, helyette maradt a hatékony kommunikáció, és az lesz igazza, jóvá, aki hangosabb, erősebb és ügyesebb. Kérdés, hogy ennek mennyi köze van még a humánumhoz.

– A *Hotel Havanna* a frusztráló mindennapokról szól, a boldogtalanságról...

– A *Hotel Havannában* egyetlen pozitívabb kicsengésű novella van. Ezek komor történetek, a hamarosan megjelenő regényemben arra figyeltem, hogy ne csak a világnak ez a komorsága mutakozzon meg, hanem, hogy lehet normálisnak is maradni. A morális iránytű sok embernél nem működik, ami nemcsak a saját hibánk, mert a világ borzasztó átláthatatlan lett, és olyan külső megerősítéseket kapunk, amik nem jó irányba visznek minket. Van azonban a könyvben egy szereplő, aki nagyon nehéz helyzetbe kerül, ennek ellenére a végén megszólal benne a lelkiismerete, és emiatt mégsem tudja megtenni azt, ami ellenkezik az emberséggel.

– Sokat foglalkozol az áldozatkérdéssel, főként a nők vonatkozásában.

– Úgy érzem, manapság általános az a szemléletmód, hogy a nők áldozatok. Ezért több segítséget, megértést is kapnak, ami egyrészt helyes, mert a nők tényleg sok tekintetben hátrányos helyzetből indulnak, ugyanakkor egy torzképet eredményez. Ha nem látjuk reálisan önmagunkat és a másikat, ha nem látjuk, mi mit rontunk el, akkor ez egy reménytelen harc lesz. Komoly tévedésnek látom például azt, hogy a nők azt hiszik, a hagyományos női szerepek okozzák a kiszolgáltatottságukat, és emiatt minden gondoskodást, gyengédséget ki akarnak iktatni az életükből. Szerintem az a paradox helyzet áll fenn, hogy ezek a női értékek nagyon is szükségesek ahhoz, hogy valaki ne maradjon egyedül, de persze ha kizárólag ez marad egy nőnek, az is tragédiához vezet. Valahogy a munkát és a gondoskodást kellene összeegyeztetni, és persze ebben nagy szükség van a férfiak együttműködésére is. Sajnos azonban a mai kor azt üzeni nekünk, hogy szabad emberek vagyunk, azt csinálunk, amit akarunk. Ez azonban nincs így. A születéssel csak részben kezdődik egy új élet, a pszichében, a kultúrában mindennek van előtörténete; amiről ha megfedkezünk, akkor súlyos neurózisokkal fizetünk érte. Lehet arról beszélni, hogy az évezredek alatt ránk rakódott kulturális konstrukciók tetszenek-e nekünk, de azért azt be kéne látni, hogy az ember cseppnyi 60-80 éve elég kevés ahhoz, hogy ezt a több ezer

évet erőszakkal teljesen felülírja. A mai kor kizárólag azt sugallja a nőknek, hogy valósítsák meg önmagukat, ami szerintem is fontos, csak a két dolgot, hogy mit hozunk magunkkal nőként, és mit állítanak eléünk mércének, jó lenne valahogy összeegyeztetni, mert ha nem tudjuk, ebből végtelen frusztráció és a külső elvárásoknak való megfelelés származik, amely nem vezet valódi emancipációhoz, csupán egyfajta bábélethez. Ebben a társadalomnak, az értelmiségnek, a jelenkori kultúrának és nem az egyénnek van elsősorban felelőssége. Tehát hangsúlyoznám, az sem egészséges, ha valaki otthon ül a gyerekekkel a háztartást vezetve. A viktoriánus modell életellenes volt, hiszen senkit nem lehet megfosztani attól, hogy gondolkodó, cselekvő ember legyen, és ne csak háztartási robot. De mintha manapság túlkompenzálnánk, hogy sokáig el voltunk zárva, holott a viktoriánus kort leszámítva a nők sosem csak a gyerekük orrát törölgették, hanem rengeteg hasznos munkát végeztek, még akkor is, ha a közéletből ki voltak zárva. És akkor rettegve attól, nehogy kiszolgáltatottak legyünk, átesünk a ló túlsó oldalára. A jelenkori nehéz élethelyzeteinkre nincsenek mintáink, csak kapjuk a médiából és egymástól a paneleket a szemét férfiakra, nagy indulatos ideológiákat gyártunk, de a saját kis életünkben mégiscsak ott állunk magányosan, tehetetlenül. Például sokan szenvednek a munkahelyi szexista beszólásoktól. Nem biztos, hogy a társadalmat vagy a férfiakat kellene törvényekkel szabályozni, bár nem baj persze, ha a férfiak sem büszkéek az ilyesmire. De lehet, hogy elég lenne visszaszólni valami elegánsat, hogy az illető elszégyellje magát. Erre nem tanít meg minket senki.

– Készülő új regényed milyen élethelyzetekről szól? Mi lesz a dramaturgiai mozgatóeleme?

– A regény a 2006-os hitelválság idején játszódik egy főváros környéki kisvárosban. Három család életén, mindennapi szenvedésein keresztül mutatja be, hogy taszított mélybe a hitelválság az egész társadalmat. Van benne krimiszzerű vonal betöréssel és gyerekrablással, de nem ez a domináns. A szereplők életét, egymás közötti kapcsolatait mutatom be elsősorban. A regény címe *Seb*, mert megsebzett emberekről szól, akik tele vannak egymás iránti gyűlölettel, előítélettel, bűnöket követnek el egymás ellen, de közben mindegyikük szánandó, szerencsétlen, mondhatni áldozat a saját életében. Vannak a könyvnek cigány szereplői is, mivel ennek a kisebbségnek a nyomorúsága a magyar társadalom egyik legégetőbb szegyenfoltja. De a hétköznapi együttélés szintjén vannak valós konfliktusok, nehézségek mindkét oldalon, amelynek megoldásában az egyén ismét csak magára marad.

– Édesapád nyáron hunyt el, ellentmondásos volt a viszonyotok, a *Literán* írtál erről. Változott azóta a világgal kapcsolatos nézőpontod?

– Az ember íróként is foglalkozik a múlttal, fontos, hogy legyen önmagunkra rálátásunk, és ebben a szülőkhöz való viszonyunk fontos szerep jut. De édesapám halála a világlátásomon nem változtatott sokat.

A nők azt hiszik, hogy a hagyományos női szerepek okozzák a kiszolgáltatottságukat

Balázs Gábor

SZEMÉREM ES NŐI POLITIKA A BIBLIAI JÁÉL TÖRTÉNETEBEN

Az ősi patriarchális társadalmak nem vagy csak kivételes esetekben tették lehetővé a nők aktív politikai, közéleti szerepvállalását, így ezek irodalmában a női szereplők többnyire csak kiegészítő szerepet kapnak. Noha a zsidó Szentírás történeteit is a férfiak dominanciája jellemzi, ez nem jelenti azt, hogy teljességgel hiányoznak belőle olyan nők, akik képesek voltak Izrael népének sorsát számottevően befolyásoló szerepet játszani a politikában vagy akár a hadviselésben. A *Bírák* könyvében¹ számos nőnek fontos szerepe van, néha névtelenül, néha passzívan, de mindenképpen történelmi jelentőségű eseményekre vannak hatással.² A könyv 4. és 5. fejezetében két rendkívüli, politikai és katonai feladatot magára vállaló női szereplőt is van: Debóra és Jáél. Debóra nemcsak azért számít különleges esetnek a bírák között, mert nő létére bíró és próféta, hanem azért is, mert egyedül róla említi a szerző, hogy a jogi értelemben vett bírói feladatokat is betöltött (4:5). Jelen írásomban azonban mégsem vele, hanem e két fejezet másik női hőisével, Jáéllal fogok foglalkozni.

A *Bírák* könyvének negyedik fejezetében Debóra és Bárak a bírák, és Izrael népére a legnagyobb veszélyt Sziszera – Jávin kánaánita király hadvezére – és serege jelentik. A háborút az Örökkévaló segítségével a harcban részt vevő törzsek³ nyerik meg, Sziszera menekülni kényszerül, és a Jávin szövetségeseinek számító kénita Chever és felesége, Jáél sátra felé veszi útját. Az ezután történetekről a következő beszámolót találjuk:

„Sziszera gyalog futott Jáélnak, a kénita Chever feleségének a sátráig, mert béke volt Jávin, Hácor kirá-

Jan de Bray: Sisera és Jael

lya és a kénita Chever háza népe között. Jáél kijött Sziszera elé, és ezt mondta neki: Térj be, uram, térj be hozzám, ne félj! – Betért hozzá a sátorba, és ő betakarta egy takaróval. Sziszera ezt mondta neki: Adj in- nom egy kis vizet, mert szomjas vagyok. Erre az asszony kinyitott egy tejestömlőt, inni adott neki, és betakarta. A férfi ezt mondta neki: Állj a sátor nyílásához, és ha jön valaki, és azt kérdi tőled, van-e itt valaki, mondd, hogy nincs. Ekkor Jáél, Chever felesége fogott egy sátorcöveket, kezébe vette a pörölyt, hal- kan bement hozzá, és beleverte a cöveket a halánté- kába, úgy, hogy odaszegezte a földhöz. Sziszera ugyanis mélyen aludt, mert fáradt volt. Így halt meg.” (Bírák 4:17-21)

A történet számos érdekes etikai kérdést vet fel, például a hazugság megengedhetőségével, a veresé- get szenvedett szövetséges törbecsalásával és likvi- dálásával kapcsolatban, de az alábbiakban egy má- sik, sokkal kevésbé nyilvánvaló aspektust fogok ele- mezni.

Első olvasásra Jáél és Sziszera történetének nincs erotikus aspektusa, ám mégis, mind a klasszikus, mind a modern kommentárok jelentős része felfedez rejtett szexuális utalásokat a történetben. Korántsem magától értetődő, hogy „belemagyarázást” kell látni ezekben az értelmezésekben, a folklórirodalom jól ismeri azt a jelenséget, hogy az eredeti erotikus üzenet- et a történet szerkesztője semlegesíti, ha úgy érzi, hogy ez nem lenne helyénvaló üzenet a célközönség számára.⁴ Már a szöveg szó szerinti jelentéséhez hű olvasatok is számos erotikus metaforát fedeztek fel a történetben: Jáél sátrából – a par excellence női tér- ből – kilépve, férje távollétében csábítja be Sziszerát, fekhelyet ajánl neki, betakarja, majd a kértnél még többet is ad neki: víz helyett tejet. Sziszera egy üldö- zötthöz képest hirtelen talán szokatlanul mély álom- ba merül, lehetővé téve Jáélnek, hogy meglehetősen brutális módszerrel megölje. A feminista olvasatok- ban könnyen válik a női térbe behatoló férfi halán- tékba vert cövek egy visszafelé elsült nemi erőszak metaforájává.⁵ Az erotikus olvasatok valószínűségét erősíti Debóra diadaléneke, melyben e szavakkal zen- gi Jáél dicséretét:

„Áldott asszony Jáél, a kénita Chever felesége, leg- áldottabb a sátorlakó asszonyok közt. Vízet kértek, s ő tejet adott, díszes csészében tejszint hozott. Kezével a cövekért nyúlt, jobbjaival a súlykoló szerszámmal. Ütötte Sziszerát, szétzúzta a fejét, betörte, átfúrta ha- lántékát. Lába közé roskadt, elesett, elterült, lába kö- zé roskadt, elesett; ahová leroskadt, ott esett el élette- lenül.” (5:24-27)

Noha e szövegben is nehéz explicit erotikus utalá- sokat felfedezni, meglehetősen szokatlan, hogy a szö- veg szerint Sziszera Jáél „lába közé”⁶ és nem „lába elé

roskadt” – ami sokkal magától értetődőbbnek tűnne. A rejtett bibliai utalások mellett szinte obszcénnek tűnnek azok a rabbinikus magyarázatok, amelyek egyértelműen azt feltételezik, hogy Sziszera és Jáél között szexuális aktusra is sor került. Helyszűke miatt a számos rabbinikus korszakban keletkezett erotikus olvasat közül csak egy kerül kiemelésre:⁷

Rabbi Náchmán bár Jichák azt mondta: „Nagyobb [az értéke] egy tórai parancsolat önérdek nélküli meg- szegésének, mint egy olyan parancsolatnak, amelyet önös érdekből hajtanak végre.”

[Valóban?] Talán nem azt mondta Ráv Jehudá Ráv nevében: „Az ember még akkor is foglalkozzon a Tó- rával és a parancsolatokkal, ha önös érdekből teszi, mert ebből születhet meg az önérdek nélküli [isten- szolgálat]!” [Mivel Ráv Jehudá tényleg ezt mondta, az előző kijelentés helyes verziója] inkább [ez]: „Akkora [az értéke] egy tórai parancsolat önérdek nélküli meg- szegésének, mint egy olyan parancsolatnak, amelyet önös érdekből hajtanak végre.” Erre vonatkozik az Írás: „Áldott asszony Jáél, a kénita Chever felesége, legáldottabb a sátorlakó asszonyok közt.” (Bírák 5:24) Mely sátorlakó asszonyokról van szó? Sáráról, Rebekáról Ráchelről és Leáról.

Rabbi Jochánán azt mondta: Abban az órában hét- szer közösült vele [Jáéllal] az a gonosz! Erre vonatko- zik az Írás: „Lába közé roskadt, elesett, elterült, lába közé roskadt, elesett; ahová leroskadt, ott esett el élette- lenül.” (Bírák 5:27)⁸

[Valóban releváns Jáél példája?] Hiszen ő is élvez- te a közösülést! Rabbi Jochánán azt mondta: „Ami él- vezetet okoz a gonoszoknak, az szenvedés az igazak- nak.” (bNázir 23b)

A talmudi szöveg egy fontos distinkcióból indul ki. Ideális vallásos cselekedetnek az számít, ha vala- ki megfelelő intencióval, azaz az istenszolgálat szándékával hajt végre egy parancsolatot. A leg- rosszabb cselekedet pedig az, ha valaki a bűnözés szándékával megszeg egy isteni törvényt. Vannak azonban közbülső kategóriák, mint például a paran- csolatok önérdekből – és nem az istenszolgálatért – történő betartása, vagy a jó cél elérése érdekében végrehajtott törvényszegések. Ez utóbbi kategóriába tartozik Jáél cselekedete, aki házasságtörést követ el Sziszerával, de csak annak érdekében, hogy Izrael népe ellenségének vesztét okozza. Jáél nem a szexuá- lis vágytól vezetve cselekedett (és Rabbi Jochánán szerint valóban nem is élvezte az aktust), hanem az Örökkévaló akaratának megfelelően Izrael teljes győzelmét akarta biztosítani az ellenség fővezéré- nek megölésével, tehát valójában a házasságtörés ti- lalmának megszegésén keresztül egy másik paran- csolatot teljesített. (Mindenképpen érdemes megjeg- yezni, hogy úgy tűnik, sem a bibliai történet szer-

A modern kommentárok jelentős része felfedez rejtett szexuális utalásokat a történetben.

zöje, sem a rabbik nem találták morális vagy vallási szempontból problémásnak a félrevezetett, alvó el-lenség megölését.)

Jáél története értelmezésének különös érdekessége, hogy a talmudi bölcsek a bibliai szövegben legfeljebb csak sejtetés szintjén jelen lévő erotikus elemet szándékosan explicitté tették. Joggal kérdezhetjük, hogy mi-közben a rabbinikus magyarázatok általános tenden-ciája inkább az szokott lenni, hogy metaforikus vagy jogi értelmezéssel eltávolítani igyekeznek a bibliai sze-

replöktől szexuális vétségek gyanúját, addig a most tárgyalt szöveg esetében épp ellenkezően jártak el, és egy házasságtörést „olvastak bele” egy látszólag ártatlan szövegbe. Nehéz megszabadulni attól a gondolat-tól, hogy a Talmud korának férfi elitje számára keve-sebb gondot jelentett annak a feltételezése, hogy egy női hős a jó cél érdekében elcsábít egy férfit, mint an-nak elfogadása, hogy egy nő betölthet nagy fontossá-gú politikai és harcászati szerepet anélkül, hogy ezzel szükségszerűen együtt járna a szemérmelenség is.

A talmudi bölcsek a bibliai szövegben legfeljebb csak sejtetés szintjén jelen lévő erotikus elemet szándékosan explicitté tették.

JEGYZETEK

- 1 A Birák könyve a héber Szentírás Próféták című részének második könyve. A könyvben szereplő Birák karizmatikus vezetők, akik elsősorban katonai és politikai vezetői feladat-tal láttak el, és nem a mai értelemben vett jogi méltóságok voltak. A zsidó hagyomány szerint a könyv szerkesztője Sámuel próféta, a Biblia kutatók szerint a könyvet kb. az i. e. 5–6. században szerkesztették.
- 2 Egy nő öli meg Sechem uralkodóját (9:5–54), Sámson törté-netében (13–16. fejj.) három nő is döntő szerepet játszik (az anya, a feleség és a szerető), egy nő megerőszakolása pol-gárháborúhoz vezet (19–21. fejj.), majd újabb nők elrablása (és megerőszakolása) ad lehetőséget a békekötésre (21:10–25). A Birák könyvének női aspektusai elemzéséhez lásd: Brenner, Athalya (szerk.): *A Feminist Companion to Judges*, Sheffield, UK: Sheffield Academic Press, 1993.
- 3 A Birák korszakában szinte sosem sikerült a 12 törzset egy-ségre kovácsolni.
- 4 Számos ismert mesénél (p. Hófehérke, Csipkerózsika) meg-figyelhetjük ezt a jelenséget. A héber Biblia történeteiben

előforduló, az erotikus utalásokat elfedő szerkesztői ten-denciákról lásd pl.: Shinan, Avigdor és Zakovitch, Yair: *Lo kách kátuv bátánach*, Tel Aviv: Yedioth Ahronoth Books, 2004, 205–243. o. Jáél történetének erről az aspek-tusáról lásd uo. 223–229. o. (A továbbiakban: Shinan és Zakovitch, 2003.)

- 5 Duran, Nicole: "Having Men for Dinner: Deadly Banquets and Biblical Women", *Biblical Theology Bulletin* 35/4, 119. o.
- 6 E kifejezés egyetlen további helyen (5Móz 28:57) szerepel a héber Bibliában, ahol a nő lába közül kiváló méhmagzatról van szó, és ez utóbbi nyilvánvaló szexuális konnotáció miatt a rabbinikus kommentár megállapítja Debóra szavairól: „eufe-misztikus utalásról van szó” (bJevámot 103a).
- 7 A szöveget a könnyebb olvashatóság kedvéért értelmező fordításban közlöm.
- 8 Rabbi Jochánán a szövegben szereplő és redundanciának tű-nő hét igéből tanulja a közönségek számát. Az egyes igék szexuális konnotációira hozott bibliai példákat lásd: Shinán és Zakovitch, 2003, 224–225. o.

Trauma és utóhatás

Szemináriumsorozat a vészkorszak és a másodgeneráció irodalmáról a *Szombat* folyóirat szervezésében, Szántó T. Gábor vezetésével

Keddi napokon, 18.00-kor a Bálint Házban (Budapest VI., Révay u. 16.)

Jelentkezni, olvasni és beszélgetni a művekről sosem késő!

Időpontok:

- **Március 8.:** Ljudmila Ulickaja művei – Vendégelőadó: Szűcs Teri
- **Március 22.:** Konrád György: *Elutazás és hazatérés* – Vendégelőadó: Szegő János

Részletek: <http://www.szombat.org/seminarium>

Tandíj: óránként 600 Ft – Előre váltható bérlet: 2000 Ft

Jelentkezni a szanto@szombat.org e-mail címen, vagy délutánonként a **311-6665**-ös telefonszámon lehet.

Támogató/supported by: the L. A. Pincus Fund for Jewish Education in the Diaspora, Israel

Partnerek: Bálint Ház, Magyar Zsidó Kulturális Egyesület, Szombat Alapítvány

„NEM VETTEM LE A NYAKAMBÓL A DÁVID-CSILLAGOT”

Mogyorós Judittal beszélget Várnai Pál

Lapunk több ízben foglalkozott az Európába történő iszlám bevándorlás árnyoldalaival. Most a történet másik oldalát mutatjuk meg: dr. Mogyorós Judittal, a menekülteket segítő orvoscsoporthoz vezetőjével beszélgettünk.

– Pár napja ítéltek önnek a Bibó István demokrácia díjat. Hogyan jutott egyáltalán az eszébe ez a sziszifuszi munka?

– Teljesen véletlenül történt. Részt vettem egy zsidó gyermeknevelő programban, s ott tudomásunkra jutott, hogy a *Migration Aid* keres segítőköt. Kiderült, hogy orvosra van szükségük, így kimentünk a Nyugati pályaudvarra, persze mindenféle előképzettség és tájékozódás nélkül.

– S mi történt azután?

– Már az oda vezető úton megpróbáltuk bennünket megrémíteni, hogy ez borzasztó lesz. Nem így történt, öt perc alatt része lettem egy segítőkötől és menekültekből álló közösségnek. Fel se merült, hogy ez nőként problémát jelenthet. Ez olyan tevékenység, amitől nem lehet többé elszakadni. Ezek az emberek olyan hihetetlen szeretetet igényelnek és adnak, hogy aki ennek részesévé válik, soha többet nem szabadul ki ebből. Amikor elkezdtük a munkát, sodródtunk azokhoz, akik már ott segítettek, majd kialakult egy ötös csoport, akikkel azóta is együtt vagyunk.

– Hasonlított az önök munkája azokéhoz, akik elmaradtak afrikai országokba mennek gyógyítani?

– Ez is ugyanolyan háborús övezet volt, rettenetes körülményekkel. Hetekig dolgoztunk fedél meg gyógyászati segéd-

eszközök nélkül, mi is ott háltunk a kukoricaföldeken, dolgoztunk a Nyugati meg a Keleti pályaudvar lépcsőjén. Mindez hasonlított egy hadikórházhoz. Sokat tanultam, nemcsak szakmailag, de az emberekről és saját magamról is. Soha életemben nem tudtam elképzelni, hogy ilyen körülmények között is lehet gyógyítani.

– Mindnyájan emlékszünk a folyamatos riogatásra, hogy a „migránsok” elveszik a magyar emberek – nem létező – munkáját, hogy ezek az emberek fertőzők, piszkosak, agresszívak, terroristák.

– Ezek az emberek sokkal tisztábbak és igényesebbek magukra, mint mi valaha is voltunk. Azt gondoltam, hogy ez azért van, mert a tisztálkodást a napi imádságuk is előírja. Mi, az adott körülmények között sokat voltunk rettenetesen büdösek és piszkosak. Laktunk pályaudvarokon és menekült táborokban, ahol nem volt lehetőség a mosakodásra. Én büdös menekülttel nem találkoztam, Ők, nulla fokban is leöntik magukat ásványvízzel és megmosakodnak. Magyarországon, Budapesten is maradtak menekültek, velük napi kapcsolatban vagyunk, igyekszünk őket támogatni a lehetőségekhez képest, segíteni az integrációjukat. Sok családdal vagyunk így kapcsolatban, az

egyikkel naponta találkozunk, szinte már a barátaink. Tegnap például egy 18 éves fiú, családfő egy ötfős családban, ott volt nálam, mivel egy kis szeretgetésre volt szüksége. Jól tud magyarul, hiszen már harmadik éve itt vannak. Egyszer csak azt kérdezte tőlem, hogy miért is segítjük őket? Én eddig soha nem beszéltem erről nekik, de a Dávid-csillagot soha el nem rejtettem. Nekem ez nagyon fontos, része az életemnek. Azt válaszoltam, hogy azért teszem, mert az én családomat már egyszer kiirtották, s akkor a világ hallgatott. Nem engedhetjük meg, hogy ez még egyszer megtörténjék, tenni kell ez ellen valamit. Látni kellett a fiú szemében a döbbenetet. Nap mint nap élem ezt át a velük való beszélgetésekben. Ha ezzel egy picit is jobbá tesszük a világot, akkor érdemes folytatni ezt a munkát.

– Nem ismerjük egymást, ezért tétellezzük fel a másikban a rosszat.

– Igen, ez az alapvető baj. Sose felejttem el azt a palesztin embert, akivel Görögországban beszéltem. Iszonyú állapotban lévő öregember volt, bár négy nyelven beszélt. Elmesélte nekem, hogy neki három fiát megölték az izraeliek. Bevallom, nem mertem megkérdezni, hogy mi okból tették ezt. Akármit csináltak, ezek az ő gyerekei voltak és ő akkor is útnak indult. Mikor megpillantotta rajtam

a Dávid-csillagot, megkérdezte, hogy ez Istenért van-e? Persze, mondtam. Mire ő: akkor nem számít, mert Isten ugyanaz.

– Milyen szociális háttérű emberek voltak azok, akiket Ön megismert és gyógyított?

– Nagyon különböző társadalmi rétegek jöttek. Voltak nagyon tanulatlan, írni-olvasni nem tudók is, akik persze semmivel nem voltak kevésbé okosak, csupán nem volt lehetőségük iskolába járni. Ugyanakkor sok volt köztük a tanult, értelmes, diplomás, művész. Volt egy olyan nap a Keleti pályaudvaron, amikor egyszerre volt ott egy szír hematológus, egy szír szívsebész, meg egy szudáni traumatológus. Ezek ott megjelentek és azt mondták, hogy velünk akarnak dolgozni. Két napot végigdolgoztak velünk, mindenben részt vettek, s amikor az egyik azt mondta, hogy most ő egy kis időre visszamegy a családjához, megjegyezte, ha szükség van rá, szóljak neki, hiszen tudom a címét (Keleti pályaudvar 3).

– Amerre járt, hallott sok szidalmat, rosszindulatú megjegyzést a menekültekről?

– Hallottunk mindenféle negatív véleményeket is. Néha megpróbált az ember valamiféle magyarázatot adni az ilyen embereknek, de ez igazából esélytelen. Azokkal, akik eleve gyűlölettel indultak el otthonról, nem tudunk mit kezdeni. Viszont a közömbösökkel vagy tudatlanokkal talán lehet némi esélyünk.

– Önök nem féltek.

– Sokszor kérdezték tőlem, hogy nem félek-e? Tömegben, sok ezer ember között, rémes helyeken. Nyugodt szívvel mondhatom, hogy nem volt okom félni, hiszen legalább háromszázan vigyáztak rám. Tudni lehetett, hogy aki rám ott kezet emel, azt háromszáz ember fojtja meg azonnal.

– Mennyire látták Önben az orvost és mennyiben a nőt?

– Néha úgy voltam ott, mint nő és arra is szükség van. Ezek olyan férfiak, akik hónapokig jöttek megalázó, szörnyű körülmények között. Emberi lényként simo-

gatásra, szeretetre vágnak, s az, hogy mi szeretetet és reményt nyújtunk, hozzáértőzik a munkánkhoz. Csupán egyetlen egyszer fordult elő, pár ezer ölelés között, hogy egy 16 éves fiú, miután megöleltem, beleharapott a nyakamba. Óriási pofont kapott. Eloldalgott, majd visszajött egy negyedóra múlva s megkérdezte, hogy ugye még barátok vagyunk. Iszonyú aranyos volt.

Fotó: Czírák Pál

– Egy orvos megkérdezheti a betegét, hogy miért menekül? Kit és mit képvisel?

– Eszembe nem jutott erről kérdezni őket, nem is érdekelt. Azt láttam bennük, hogy ezek a kisemmizett, megalázott, mindenféle támogatás nélküli emberek megpróbálják megóvni a saját és a családjuk életét. Hogy ki miért indult el? A szírek esetében ez világos. Tudjuk, hogy milyen helyzet van ott. Beszélgettem izraeli ismerősökkel, akik nyilván másképpen élnek meg dolgokat, amit el is fogadok. Próbáltam nekik elmondani, hogy én mind a két oldalt látom. Ők másképp látják, hiszen a saját és családjuk életét látják veszélyben. Engem ezek az embe-

rek nem bántottak, tőlem semmit nem akartak elvenni.

– Ön több ízben elmondta, hogy megkérdezte tőlük, nem bánják-e, hogy Dávid csillagot hord. Ők meg magát kérdezték, nem bánja-e, hogy ők muzulmánok. Azt is említette, hogy a menekültek önt Maminak szólították.

– Ez az ő nyelvükön azt is jelent, hogy egy idősebb rokon, valaki, akibe bele lehet kapaszkodni. Amikor ebbe belefogtam, akkor már évek óta a saját magánéletemet próbáltam rendbe hozni. Rögtön az elején egyik fiatal azt mondta nekem, hogy mami és ez így maradt. Egy más közti mondták, s úgy jöttek hozzám, hogy a mamit akarják. Döbbenetes érzés, hogy egyszer csak lesz az embernek néhány ezer gyereke.

– Egy amerikai hírben olvastam, hogy a magyarok milyen rendesek voltak a menekültekkel. Csak azt nem tették hozzá, hogy ez nem a hivatalos Magyarország volt, hanem segíteni akaró civilek.

– Magyarországon a hivatalos szervek semmiféle segítséget nem nyújtottak. Csak olyan civilek voltak, akik úgy érezték, hogy erejük-höz mérten, segíteni akarnak.

– Nem volt az a benyomásuk, hogy akik személyesen találkoztak menekültekkel, azok egész másképp viszonyultak hozzájuk, mint akik csak a sajtó meg hivatalos, elriasztó plakátokon keresztül vettek tudomást róluk, s ez félelmet keltett bennük?

– Ha odafigyelünk a másikra, rögtön kiderül, hogy ugyanolyan emberek vagyunk és ugyanazt gondoljuk a világról. Olyan barátaink lettek, akikkel együtt dolgozunk azóta is: szírek, afgánok. Fel se merül, hogy mások vagyunk, de ha így is van, akkor olyan történeteket hallunk, hogy valaki nem bírja elviselni, azt, hogy ahova beteszi a lábát, rögtön terroristának nézik. Volt, akit elvittem Hanukára, a barátaimhoz. Ültünk nálam három óra hosszat és a zsidó imakönyvet tanulmányoztuk. Nyilván vannak kulturális különbségek, de azok izgalmasak és érdekesek.

Jablonczay Tímea

KÍSÉRLETEK ES KISÉRTETEK

Műtfeldolgozás Palotai Boris két női holokausztregényében

Fotó: Erdély Dániel

Jablonczay Tímea

Elsőprő erejű
szerelmi
kapcsolatba
kerül.

A magyarországi holokauszt emlékezetének és a róla szóló diskurzusnak mára történeti dimenziója van: újra kell értelmeznünk a rendszerváltásig meglévő tabusítást, miért szorultak ki az irodalmi, filmes kánonból a zsidó és holokauszt témájú művészeti alkotások. Tudható, hogy a Kádár-kor politikai diskurzusának nyelvét és nézőpontját a saját múlttal való szembenézés háritása határozta meg. A kollektív múlttagadás azonban nemcsak történetiként jelentkezik, hanem a magyar társadalmi tudatot befolyásoló intézményi politikákban, sajnálatos módon napjainkban is a szembenézés helyett a valóság torzító, szépítő műveleteit, a felelősség átháritását látjuk érvényesülni. A múlt kísérteties nyoma, mondja Freud, akkor tér vissza, amikor valamit nagyon el akarunk felejteni.

A 60-as, 70-es évek műtfeldolgozó kísérletei közül jelen írásban Palotai Boris két regényét – *A madarak elhallgattak* (1962); *A férfi* (1964) – mutatjuk be.

Palotai Boris (1904–1983) a rendszerváltás előtt az egyik legtermékenyebb és az egyik legnépszerűbb író; 40 év alatt mintegy 30 kötetet írt, József Attila díjban kétszer is részesült. Népszerűsége ellenére a korabeli irodalomkritika sem szentelt túlzott figyelmet műveinek – nemcsak témáit, vagy azok kidolgozásmódját nem tartották sokra, de munkáinak etikai értékét is elmentmondásos módon ítelték meg –, rendszerváltás utáni megítélése pedig kifejezetten elutasítónak tekinthető. A szerzőt és vele a két regényt, az irodalomtörténet felejtésre ítélte. Az elutasító ítéletek azonban ingatag talajra épültek: nemcsak a regények cselekménye és a téma kidolgozása érdekesítik arra, hogy a holokausztra vonatkozó múltelbeszélések legitim változataiként tartjuk őket számon, de a bevezetett új látószög, a múlttal való szembenézés kényszere, az emlékmunka drámai megjelenítése is saját kortárs kérdésfelvetéseinkre rezonálnak. A két regény sajátosan női nézőpontján keresztül kerülünk a barbárságnak való kiszolgáltatottság és kifosztás abszolút fokára. A női szereplők reménytelen küzdelmei nagyon konkrét magánéleti és társadalomtörténeti szituációba ágyazódnak: a női kiszolgáltatottság magyar fasiszta környezetben a férfival való kapcsolaton keresztül válik totálissá.

A madarak elhallgattak című regény – melyből Fábri Zoltán *Nappali sötétség* címen rendezett filmet 1963-ban – szerkezeti felépítése keretes, a 60-as évek elejének egy nyarán játszódó cselekménye fokozatosan idézi fel 1944 nyarának történetét. Egy balatoni nyaralóban tölti a szabadságát az ünnepelt, de már korosodó író, Nádaï Gábor színész-nő feleségével. Az író vállalt valamilyen teher nyomja, rájön, hogy élete kudarcra

épült, közben a letagadott múlt emlékképei egyre inkább a felszínre törnek. Az író hozzákezd, hogy szembenézzen kísértő múltjával és megírja regényét. A nehézségek azonban formai szinten is jelentkeznek, többször fut neki az írásnak: „gyengédség helyett cédula, szenvedély helyett cédula, helytállás helyett egy marék összefirkált papiros” (23. oldal).

A felidézett történet szerint 1944 nyarán ugyanezen a balatoni fürdőhelyen a véletlen az író mellé sodor egy fiatal, 21 éves lányt, Ágneszt, akivel elsőpró erejű szerelmi kapcsolatba kerül. A két ember története, melyet a férfi a felesége elől is elhallgatott, nem egyszerű házasságtörő szerelmi ügy, a vészkorszak szorításában artikulálódik. A vészkorszak idején ünnepelt író ugyanis egy hamis papírokkal bujkáló, életéért küzdő zsidó lányba szeret bele. A férfi nem tudja, hogy ki a lány, csak apránként válik világossá számára annak reménytelen helyzete. A főszereplő tehát sikeres és ünnepelt író. De ki lehet ünnepelt író 1944-ben? Aki maga is náci, kiszolgálója vagy cinkosa a totalitárius hatalomnak, vagy aki úgy lesz cinkos, hogy nem vesz tudomást a körülötte levő valóságról. Palotai Boris olyan szereplőt választ regénye főszereplőjének, aki maga nem bűnöző, nem a szervezett embertelenség képviselője, nem uszító antiszemita. Náday Gábor egyszerűen csak félrenéz. Hiába van benne emberség, hiába hallja a félelem suttogását, a nem-cselekvést választja. Nem látja, nem érti, hogy a félrenézés, a habozás a barbárság mellé állást jelent.

A főszereplő mellett megjelenő szereplők különböző státuszokat, habitusokat képviselnek. Ki hogyan lesz cinkos a rendszernek, vagy ki hogyan lesz ellenálló. A felesége szembefordul azzal, aki engedelmeskedik a hatalom elvárásainak, barátja, Jancsó Gáspár inkább kitörli az emlékezetéből zsidó származású írótságát, mint hogy segítsen rajta – „Tudomásul kell vennie, hogy nincs segítség! Számára az egyetlen megoldás... a menekülés egyetlen módja, ha önként...” –, ahogy az ostobaságig tudatlan cseléd lány tudatát is átítatta az antiszemitizmus, ugyanakkor ételt visz a gettóba.

Amikor az író próbálja visszaidézni 44 nyarát, az események leírásában két perspektíva és szólam lesz hangsúlyos, az övé és Ágnesé. A férfi szerelmi történetben való pozíciója jól tükrözi a 44-es eseményekben megnyilvánuló habozó, vacilláló, gyáva jellemét. Palotai jól tudja érzékeltetni a magánviszonyok és a társadalmi, nyilvános sík közötti megfeleléseket. A magánéletben gyáva férfi, aki nem tudja felvállalni a vágyait, nem tud felelősséget vállalni a másikért, társadalmi szereplőként hogyan tudna jól dönteni, hogyan tudna felelős tetteket végrehajtani?

A lány üldözöttsége az olvasó számára is fokozatosan derül ki. Funkciója, hogy az olvasó is lássa a férfi pozícióját: az üldözöttek mellett áll, csak éppen hárit. A lelkiismeret-furdalás azonban orvul támad rá; ahhoz,

Palotai Boris

hogy megértse a saját történetét, hogy ki volt ő a határhelyzetben, a felejtés helyett emlékeznie kell. Amikor jelenbeli szétesett identitása mögé megpróbál egy elfogadható múltat építeni, folyamatosan értelmez: védekezik, öngazolásokat keres. Mondhatjuk, hogy szélsőséges helyzetben csak a véletlenül múlik, hogy valaki megmenekül vagy megölik. Ebben a történetben a szereplők éppen az üldöztetés, a menekülés, a véletlennek való kitettség hálójába kerülnek. A szélsőségesen kiszolgáltatott helyzetben azonban tragikus vétek, ha valaki nem tudja, hol van, nem tudja, hogy hálóban van. És Náday mindent öntudatlanul tesz. A szerelemben is a test cselekszik, tudata a másikhoz való viszony felelősségvállalásáig már nem jut el.

Az öntudatlanul cselekvő Nádayhoz képest a többi szereplő szerepet játszik: a totalitarizmus világában kénytelenek maszkot öltetni. Felesége színész, de Ágnes álcázásáról és Náday lányának maszkjáról fokozatosan kiderül, komoly tétekkel játszanak: az életük forog kockán. A kényszerű álarcosság viszont félreértéseket szül. A véletlennek való kiszolgáltatottság a végsőkéig van fo-

Csak a véletlenül múlik, hogy valaki megmenekül vagy megölik.

kozva: a pusztító gépezet nyomására a magánélet szerepei sem működhetnek, nem bízhatnak egymásban, és így egymáson keresztül válnak áldozatokká. Ágnes a gettóból szökött, a Balatonnál vállalt hamis papírokkal munkát, így álcáznia kell magát: önvédelemből úgy mutatja be magát, mint aki részvétlen a zsidókkal szemben. Ez arra is alkalmas, hogy az olvasó (jól) értse Náday pozícióját, ingerült lesz a lány részvétlenségét látva. Ugyanez a helyzet, amikor Ágnest az SS társaságában látja meg. Azonban számára a félreértés – neki úgy tűnik, hogy Ágnes a náccal szimpatizál, miközben éppen egérfogóból menekül – kapóra jön, hogy az önmaga előtt is vállalhatatlan vágyait lehasítsa magáról.

Náday és Ágnes jellemének, helyzetének, történetének alakulása párhuzamosan folyik. Az egyik síkon a lány kiszolgáltatottságáról, magányos, heroikus küzdelemről szóló történetet olvassuk, a másikon a férfi jellemének alakulását követjük nyomon. Magánemberként gyáva, elárulja a szerelmét a feleségével való viszonyában és amikor (véletlenül) egy mentési akcióba kerül (zsidó barátja megbízza, hogy valakit vigyen el az autója csomagtartójában Budapestről Veszprémbe), előbb tiltakozik, majd mentegeti magát, és ugyancsak az derül ki, fogalma sincs róla, hogy hol van. Miután segít a menekülőnek. Ágnessel való viszonya megváltozik: a lánynak látnia kell, hogy a férfi mégis képes kockáztatni, és ekkor tudja felfedni előtte a titkát. Náday ekkor már mindent megmozgat, a lányát kéri meg, adja oda a papírjait Ágnesnek. Újabb drámai fordulat: a lány részvétlennek mutatkozik, és megtagadja a segítséget. Náday illegálisan ugyan megszerzi a papírokat, de hiába, mert Ágnest éppen kommunista lánya miatt tartóztatják le. Keresi a megoldást, de a rendőrségi szembesítés során minden rosszul sült el, azt hiszi, hogy azzal menti meg Ágnest, ha azt mondja, hogy nem a lánya, hanem zsidó (még mindig nem tudja, hol van). Náday élete két legfontosabb emberét veszíti el egyszerre: Ágnest deportálják, lánya elesik Budapest ostroma alatt. *„Ágnes azért tartott ki végig amellett, hogy a lányom, mert ha már meg kell halnia, úgy akart meghalni...valamiért...mint aki vállal valamit. Nem egyszerűen azért, mert van, s ez már elég ok arra, hogy ne legyen.”* (209. oldal)

A fokozatosan felszínre kerülő múlt egyre inkább bevallhatatlan szégyenként jelenik meg a férfi számára: szerelmesként is kudarcot vall, és a szélsőséges helyzetben is elbukik; az üldözöttek nemcsak hogy nem tud segíteni, de hozzájárul a pusztulásához. Az olvasó számára az is világossá válik: kockázat nélkül nincs helytállás. Elvettette az egyetlen lehetőségét, amikor saját egzisztenciája szabadságához juthatott volna. A lányt kiszolgáltatva a halálnak, valóban elárulta, ahogy a lány hitte, hiszen a látszat-életet választotta. A trauma és a bűn feloldhatatlanságával ér véget a szöveg; hogy hogyan folytatható egy ilyen történet elmesélése után az élet, arra nem ad választ.

A múlt értelmezésére tett kísérlet *A férfi* című regényben a (korábbi) elkövető és az (korábbi) áldozat összekapcsolt viszonya szimbolikus megjelenítésként kap különös értelmet. Noha fikciós mű, van egy fontos referenciája, a regény egy megtörtént eseményt dolgoz fel: 1945 megidézéséhez Rudnóy Teréz, az író és barát tragédiáját veszi alapul. A regény cselekménye a háborút követő fojtogató légkört idézi fel. A háború rombolása után hozzálátnak a romok eltakarításához. De kik bízhatnak az újjáépítés lehetőségében? Hogy tudja folytatni az életét a deportálásból félholtan hazatérő nő, aki mindent elveszített, a gyerekeit, férjét, szüleit ölték meg? Ráadásul, túlélőként oda kell visszatérnie, ahonnan a halálba üzték. *Természetesen* a hóhérral fog találkozni (nem nagyon tud mással), vele kerül megmagyarázhatatlan testi kapcsolatba. A találkozás végzetes. A korábbi regényhez hasonlóan, itt is a különböző pozíciókból adódó eltérő szemléletmódokkal, magatartásokkal és cselekvésekkel találkozunk. Ki mit tett, és nem tett a vészkorszakban? A háború után pedig kinek milyen háritási mechanizmusai voltak arra, hogy ne kelljen szembenézni a múlttal, és felelősséget vállalni a tetteiért?

„...a bátorságomból többre nem tellett...”

A regény kezdő szituációja az olvasót azonnal egy elviselhetetlenségig nehéz helyzetben való részvétellel szólítja fel, egy olyan párbeszéd fűtanújává teszi, mely közvetlenül a háború után játszódik le két nő között. Etel – noha ő az idősebb, mégis a tapasztalatlanabb – lakásajtáján egy harmincas éveiben járó, rövidre nyírt hajú (majdnem kopasz), sovány nő csönget be. Judit – haláltáborból tért haza. A regény elején bemutatott feszült, akadályoztatott kommunikáció a két ember valóságának és nyelvének különbségét mutatja: a két ember nem érti, nem értheti egymást. A háború előtti és utáni széttronsolt városban „összekeveredett a jó és a rossz”. Az otthon maradtak pozíciói Judithhoz képest értelmeződnek. Etel értetlensége háritásban fejeződik ki: még visszajöhetnek, nem biztos, hogy meghaltak, a férje is túlélhette. Minden megnyilatkozása jó szándéka ellenére mellétalál, képtelen a valódi empátiára. Judit nézőpontjából pedig látszódik: teljesen más világban élt a vészkorszakban is, ugyan segíteni akart, de a kikeresztelkedést morális szempontból tartotta fontosnak egy olyan időpontban, amikor élet-halálról volt szó. Etel önigazolást keres, az ő nézőpontjából úgy tűnik, hogy mindent megtett és a becsületesség bátorságnak számított. Próbálja Juditnak sugallni: a múltat le kell zárni, hogy új életet kezdjen, haza kell hozzá menni Lévára, a régi házba, összepakolni, ami még megmaradt. Judit nem mer hazamenni. Etel barátnőinek háritása odáig terjed, hogy egyikük (Kornélka néni) nem kap-

1945
megidézéséhez
Rudnóy Teréz,
az író és barát
tragédiáját
veszi alapul.

hatja meg közvetlenül a híreket, a férje előbb kiszelektálja azokat. Margit, a lévai barátnő két gyereket is elbűjtat, azután abban reménykedik, hogy nem jönnek vissza értük a szülei. A két pólusra rendezett világ következményei idéződnek fel szimbolikus képeken keresztül: „Miniket lelakatolt vagonban vittek el, az ő vagonjukat felvirágozták. Az ajtó földre volt tolva, lelógathatták a lábukat. Ők, ők. Mégiscsak ők...” (290. oldal)

A bajusz helye

Judit roncsolt identitása traumatizált, a folytathatatlan-ság és a múltban élés határozza meg jelenét. A gyerekeitől, férjétől, múltjától megfosztott ember női identitását és a jövőjét is megrabolták, 32 éves, a menstruációja elmaradt a koncentrációs táborban. Többféle múlt idéződik fel a tudatában emlékképein keresztül: a szögesdrót előhívja a zongora húrjának képét a jelenbeli magos kenyérről is az elpusztított családi életre asszociál, visszatérő kép lesz a teherautó, ami a kisgyermekét vitte a halálba. Miért él? Mi hozta haza? Felmerül az öngyilkosság lehetősége. Mégis automatikusan hazajött, a többiekkel. A testnek van egy olyan rétege – sugallja a regény –, amely tovább akar élni. Ez a megmagyarázhatatlan testi jelleg az, ami engedi, sőt vonzza egy ismeretlen férfi felé. A férfi múltjáról, kapcsolatairól nem sokat tud, de hagyja, hogy az ösztönei mellé vezessék: úgy érzi, mintha régebbiről ismerné, mintha a múltból merülne fel, abból a múltból, melyből még egy homályos, elfutó arcra sem akart emlékezni. Kettős emlékei, a folyamatos ingázás jelen, közelmúlt és régmúlt között a trauma következménye: „A férfi még ott állt, hóna alatt egy görögdinnyével. Teherautók vonultak végig az úttesten, sűrű port verve fel, egész füstoszlopot. Vékony gyerekkarok, tornatrikós vállak bukkannak fel a porfelhőkből egy tátott száj, amelybe beszorult a sírás.” (241. oldal)

Elég gyorsan kiderül, hogy sem a valóságuk, sem a nyelvük nem közös, de a férfi nyers és őszinte voltát nyíltszívűségként, becsületességként értelmezi (félre). Ötvegy, egy vidéki faluból került fel a fővárosba, paraszti sorból, a fővárosban kertészként él. Elmeséli, hogy beleszeretett egy zsidó lányba, de nem adták hozzá. Ez az, ami Judithoz vonzza: „Én már kitaláltam hogy ki maga. (...) Nemcsak a hajáról...nemcsak arról, hogy most nő...jöttem rá, hogy ki maga” (251-52). A férfinhoz való viszonyát az öntudatlan cselekvés, a definiálhatatlanság, a testi tapasztalat működteti. De nem mozdul előre a kapcsolat, a férfi nem vihető be a társaságába, miközben a két ember összetartozik.

Judit albérltetbe költözik, de elfogy a pénze. A férfi előbb egy bundát, majd egy gyűrűt hoz. Judit munkahelyén – hadifogoly-tudósító osztályra kerül – véletlenül olyan információhoz jut a férfivel kapcsolatban, amely

mindent más megvilágításba helyez, összeáll a mozaik. Mindent ott kell hagynia, haza kell menni Lévára, mert rájön, éppen az a múlt kísértett a férfin keresztül, amit el akart fojtani: „Nem érez semmit. Ebben a bőr alatt homályban csupán mondatok, képek cikáznak. „Bajuszod volt?” „Bajuszt viseltem.” „Annak a helyét tapogattad mindig.” „Rájárt a kezem.” „S az a gyűrű? Nagy volt az ujjadra.” „Az apósomtól... mért... mit képzelsz (317) A férfi megpróbálta, de nem tudta bevallani, hogy ki volt, csak amikor lelepleződött: „Mért? Ki vagy te? (...) Csend-őrtiszt vagyok. (...) Bajuszod volt? Bajuszt viseltem. (...) Annak a helyét tapogattad mindig. – Mintha kirakós kockából rakna össze egy képet. Előbb az arc. Ha az arc megvan, a többi már magától áll össze. Arc, bajusz, szíjjal átkötött áll. Szurony, puska. Aztán az arc kiesik.” (320-21) Összszavarodik és ellehetetlenül minden, a férfi szabadkozik, parancsokat hajtott végre, csak engedelmeskedett. Hogyan lehet tovább élni?

Az otthon fájdalmas emléke még csak ezután következnek: hazamenni az eltulajdonított lakásba, ahol már mások élnek, meglátni a házimesternén a saját pongyoláját, találkozni az elkobzott és birtokba vett bútorokkal, tárgyakkal, amelyek felsebzik. Az újrakezdés – hiába állás, ismerősök segítsége, egy zsidó orvossal való házasság lehetősége – ugyancsak lehetetlen. Vissza kell mennie, oda, ahonnan elindult: az áldozatnak és a tettesnek szerepet kell cserélnie és/vagy tisztázni kell a múltat. Az újrakezdés lehetetlensége jelképvé nő: a Dunán átkelő csónak viharba kerül, felborul, Juditot nem tudják kimenteni, a férfitől kapott irhabunda lehúzza a mélybe.

*

Mindkét regény tétje az emlékmunka drámai bemutatása. A *madarak elhallgattak* című regényben a „segítő” férfi a múlt értelmezésének kényszerítő erejével találja szembe magát. Nem tudott segíteni, rosszul segített vagy egyszerűen csak egy megoldása lehetett volna a helytállásra? Bukása bevallhatatlan tapasztalat, a történetek után évekkel (évtizedekkel) kényszerül arra, hogy a múlt kísérteteivel szembenézzen. A *férfi* című regényben a túlélő felejtésre való képtelenségét, az újrakezdés lehetetlenségét teszi meg a cselekmény fő témájának, és hangsúlyossá válik az is, hogy a hóhér (résztvevő, tanú) szerepét játszó egyén mennyire (nem) képes szembenézni a múltban elkövetett tetteivel. A deportálásból felholtan hazatérő nő testnek való kiszolgáltatottsága a mai értelmező számára új megvilágításba kerülhet: a találkozás véletlenje, a női szereplő és a férfi között kibomló jelölten testi viszonynak az ábrázolása ugyanis túlmutat önmagán. A nő mellé álló férfi homályban hagyott múltja és fokozatosan felszínre kerülő története közötti feszültség, az okozott halálos seb – szimbolikus történetévé válik a magyarországi holokauszt kibeszéléten, kibeszélhetetlen traumájának.

A női szereplő és a férfi között kibomló jelölten testi viszonynak az ábrázolása ugyanis túlmutat önmagán.

„FIGURATÍV HORROR VACUUMBAN SZENVEDEK”

Zvolszky Zita képzőművésszel beszélget Szarka Zsuzsanna

– Életműved a figuratívtól az absztraktkig, a grafikától a hideg színekkel festett táblaképekig ível. Művészetedet meghatározzák az expresszionista tradíciók, Szalay Lajost és Kondor Bélát tartod mesterednek. Mikor váltotta fel nálad a grafikai eszközöket az ecset?

– Mindig az ember érdekelt. A figura. Soha nem a háttér, sem a tér, sem a tárgyak. Ha meg is jelennek utóbbiak képeimen, csak mint színpadon a szükséges kellékek, díszletfoszlányok, melyek a történet megértésében segítenek. Kompozíciós szerepük legalább ilyen fontos. Egy-, két-, esetleg háromalakos kompozíciók izgattak kezdetek óta. Mindegyik szituáció a dráma anyanyelvén beszél. Egy figura a rajzlapon: magány, egyedüllét, elhagyatottság, kirekesztés, felejtés, hiány, veszteség, kiszolgáltatottság... Két alak a vásznon: a kompozíció feszültsége máris nagyobb, a történet lehet tragikus, de melodramatikus is. Lehet lírai, erotikus vagy egzisztencialista színezetű. Három szereplő a papíron: nálam ez már tömegjelenet, igen magas feszültségi szinttel a kompozíciót és a narratívát tekintve is. Mindhárom esetben a kép felületét szélekig betöltik a rajzolt, festett alakok: figuratív horror vacui-ban szenvedek. Kezdetben volt a tus és a papír. Kis túlzással: művészinas bibliám Szalay Lajos Genezise volt. Ámulatba ejtett az a klasszikus formákat végsőkéig torzító modernitás, ami sugárzott vonalhálóin át. Rimbaud szerint „Modernnek kell lenni mindenestül.” Alkotás közben az őszinteség és hitelesség legalább annyira fontos, mint az ihletett állapot. Ha utóbbi épp nincs, Ancsel Évát szabadon idézve: “A festő tud festeni. A nagy festő tud nem festeni, amikor nem tud festeni.” Ha egy grafikus ecsetre váltja a tollat, nem kerülheti meg Kondor Bélát. Ahogy Szalay példakép volt a vonalak világában, úgy Kondor megmutatta, hogyan lehetek

festő úgy, hogy közben vérbeli grafikus maradok. Ő sem született kolorista volt, hanem grafikus festő, mint én. Az tetszett festményeiben (Késes angyal, Darázs király), hogy a rajz erejét megőrizte és megteremtette a vonalak, s valőrök, kontúrok, s színfoltok színpompás szimbiózisát. A nagyképző második évfolyamában kezdtem festeni Chagall-os olajképeimet: Kezdetben volt; Gósen-földi történet; A város felett; La notte; Igazak álma. Ezek voltak a tanulóvásznak.

– Pszichológia szakra is jártál. Milyen volt kapcsolatod Popper Péterrel, aki New York-i bemutatóhoz („Kiállítás az imaginatív önanalízis jegyében”) írt ajánlójában szenvedélyes, megszállott festőnek nevezett?

– A művészdiploma után elsőként kaptam meg a Barcsay-díjat. A dolgos, pezsgő diákéletet felváltotta az alkotói lét műtermi csendje, melyet évente kétszerente rendre megtört az önálló kiállítások rendezése. Idővel kevésnek bizonyult ez a fajta ritka közönségkapcsolat, a jó hangulatú megnyitók, örömteli találkozások barátokkal, ismerősökkel, s munkáim iránt érdeklődő ismeretlenekkel. Kialakítottam egy napi ritmust: reggel tenisz, nappal műtermi munka zenehallgatással vagy olvasással, este színház. A színházba járást kiállítás-megnyitók, előadások, kulturális programok váltogatták. Egy ilyen alkalommal találkoztam először Popper Péterrel a Bálint Házban. Előadásai telt házzal mentek, könnyed eleganciával, humorral, derűvel adta át hallgatóságának kultúr- és vallástörténeti, pszichológiai tudását, megfűszerezve saját és irodalmi élményeivel. Édeskés orgánuma sajátos charme-ot kölcsönzött a mindig feketében, ajkán Buddha-mosollyal járó mágusnak. Fegyelmezett modell volt. Néhány tanulmányrajz után megszülettek az Ősbizalom (1998), a Séta délután (1998) és a Szabadna-

Három
szereplő
a papíron:
nálam ez már
tömegjelenet.

Zvolcsky Zita
egy festményével

pos próbabábu (1998) c. olajképek. Egy év telt el közepe, krónikus Popper-függőségben – ahol előadott, ott voltam. Egy zárt pszichológiai szemináriumára is elhívott vendéghallgatóként az Izabella utcai tanszékre. Ott a faliújság felvételit hirdetett az ELTE pszichológia szakára. Nem tudtam nem észrevenni, de tudtam: el vagyok veszve. Nappalira jelentkeztem – felvettek... én pedig a Popper-kurzust az indexembe, professzionális elhivatottsággal. Búcsút intettem könnyű lélek bűvár ruhámnak, agyonhasznált békatalpaimnak és büszkén bebújtam nehéz lélek bűvár szkaferembe, hogy egyetemnyi időre alászálljak e csodálatos, fiatal tudomány ismerethalmazának tengerébe. Négy évig tartott. Az ezredfordulón szárazföldre léptem és egy új, szabadabb szárnyalás vette kezdetét, mely egészen New York-ig repített. Bojár Gábor – húsz éve gyűjtőm és barátom – kezdeményezésére és a New York-i Magyar Kulturális Központ meghívására 2004 tavaszán kiállíthattam képeimet a Manhattan-i Clara Aich Galériában. A sikeres, tengerentúli kiállítást címlapos cikk követte a Premier Magazinban és más sajtóorgánumok is hírt adtak róla. Robert Halaszszal – New York-i galériásommal és barátommal – abban maradtunk, hogy a közeljövőben egy nagyobb kiállítást rendezünk a Nagy Almában. *(Big Apple – New York közkeletű neve – a szerk.)*

– A Rabbiképzőn művelődéstörténetet tanultál. 1997-ben szerepeltél a Zsidó Múzeum Diaszpóra (és) Művészet c. kiállításán. Képeid jelképek, csupasz gerincű figuráid elmúlásról, fájdalomról, férfi és nő viszonyáról szóló jelenések. Popper szerint „Az ember drámai lény”. A vászon is dráma. Nálad mintha megmutatná, milyen élni és meghalni...

– Régóta érdekel a hebraisztika: az irodalom, a vallástörténet, a zsidó kultúra. A héber betűk önmagukban állva is gyönyörködtetnek szép, ecsetvonászerű rajzolatukkal. Kvadrát írás, egyszerű négyzetbe foglalt jelrendszer, mégis mozgékony, eleven szépséget sugároz, mint egy művészi kalligráfia. Az irodalmi élmények meghatározták személyiséget. Bernard Malamud: A mesterember; A segéd. André Schwarz-Bart: Igazak ivadéka – huszonöt évesen ötrészes, nagyméretű tusrajz-sorozatot készítettem a Lévy család történetéről, amely York városában kezdődött a XII. században és Auschwitzban fejeződött be a XX. század közepén Ernie Lévy mártírhálálával. Mendele Mojhér Szforim: Sánta Fiske (zsidó koldusregény), Sólem Aléchem: A kisemberek városa; Tóbiás, a tejesember. Isaac Bashevis Singer: A rabszolga; A sátán Gorajban; A lublini mágus. Graves: Héber mítoszok. Scheiber Sándor: Folklór és tárgytörténet I-II. Isaac Babel: A

Kvadrát írás,
egyszerű
négyzetbe
foglalt jelrend-
szer

Ha egy túl
sovány embert
láttam:
Häftling volt
vagy
Musulman.

lovashadsereg és egyéb elbeszélések. Martin Buber: Én és Te (...). Képeim három kategóriába sorolható laza átfedésekkel: drámai-filozofikus-metafizikus, lírai-erotikus és abszurd-groteszk. Mindegyik megközelítés jelen van az összes technikában: olajkép, pasztell, krétarajz, vegyes technika és tusgrafika. Sajtógrafikus életrajzokban a fekete-fehér illusztrációkat szerették a lapok, a tusrajzok 1980-tól a rendszerváltásig jelentek meg a Népszabadság, az Új Tükör, a Rakéta Regényújság, a Kincses Kalendárium, a Magyar Ifjúság hasábjain. Volt irodalom – volt mit illusztrálni. 1991-től a magyar Playboy foglalkoztatott, igényes nyomdatechnikával színes pasztelljeim, grafikáim teljes oldalpár méretben érvényesültek. Utóbbi években a Premier Magazin közölte rajzaimat. A kontrasztok, a végletek drámaisága fekete-fehérben erőteljesebb. Tusgrafikáimon a témaválasztás ezt fokozza: Elhagyott szekér (1988), Nyomorúság (1986), A zseni (1989), Zuhanás (1988), Marionettek I-II-III. (1984). Szolzenyicin, Varlam Salamov, Borisz Paszternak műveire készült illusztrációim, a Gulag, Kolimai elbeszélések, Doktor Zsivágo – a legérzékenyebben megrajzolt lapjaim. Az elmúlás, a fájdalom és szenvedés a festményeken is átszűrődik, a színek alig ellensúlyozzák a tragikumot: Egyedül (1998), Holt lelkek (1991), Kiégett (1997), Végjáték (1997), A túlélő (1998), A mulandóság lovagja (1991), Pszichoszekció (1991), Holdárnyékban (1998). A pasztellrajzok könnyedsége, hamvassága nemcsak átmenet a rajzból a festés felé, de kéz a kézben jár, lebeg a lírával és erotikával: Csillagszerelem (1991), Érintés (1990), Ölelés I-II. (1988). Ami igaz az életben, igaz a műteremben is: így győzi le az élet, a szerelem az elmúlást, a fájdalmat, a sötétséget. Hol az életöszön, hol a halálöszön kerekedik felül az alkotói lét bipoláris szublimációjában. A nonfiguratív, absztrakt képek e két véglet közötti érzelmi egyensúly talaján születnek a játékok, a zene, a ritmus, a hangulat, a színek és formák öntörvényű, mozgó-rezgő kaleidoszkópjában.

– Képeiden riadt tekintetű alakok-árnyalakok, holokauszt-túlélők, sorsüldözött figurák is láthatóak. Lágyszótár c. rézkarc-sorozatod a Képzőművészeti Egyetem sokszorosító grafika szakán készített

1985-86-ban. (1994-ben Szekszárdon a Holocaust c. tárlaton díjat nyert.) 2008-ban az Amerikai Alapítványi Iskolában volt látható. A nyolc rézkarc a Jad Vasem, a Magyar Zsidó Múzeum és magángyűjtők tulajdona). Mit jelentett számodra Oliver Lustig könyve?

– Ahogy elmélyültem a zsidó kultúrában – főleg irodalmi élményekben, filmekben, zenében (a kántorkoncert nem maradhatott ki) – egy idő után kikerülhetetlen volt a holokauszt. Kb. négy éven át KZ-Lager szemüvegen néztem a világot: lágerben elterjedt szavakat használtam önkéntelenül. Ha egy túlsovány embert láttam: Häftling volt vagy Musulman. Ha összegyűltünk néhányan: Appell-re megyek (Platz nélkül). Ha felejthető elemózsia került elélem, Dörrgemüse (főzelék szárított zöldségekből) névre hallgatott. Lágyszótárt használtam: Oliver Lustig, az egykori 112398-as számú Häftling (fogoly) Lágyszótárát (1984-ben jelent meg a Dacia kiadónál). Ez a könyv adta a végső lökést fiatalkori főművemhez, a nyolcrészes Lágyszótár c. rézkarc-sorozathoz. Akár illusztrációk is lehetnek volna, de: „Lehet-e festeni, verset írni Auschwitz után?” – kérdi Adorno.

– Új vásznaid készülnek... A Holokauszt Emléknapi sorozatod első két diptichonját állítottad ki a Siklói Várban: a Holokauszt I., Szelekció és Holokauszt II., Fürdő c. meleg színekkel festett, felkavaró, nyugtalanító olajképeket.

– A Lágyszótár nyolc lapja nem maradhatott bennem. Lustig leltárszerű, szikár tényekre szorító, épp ezért húsba vágó, megrendítő narratívája az utolsó csepp volt, hogy megörökítem a XX. századi pokol abszurditását, az emberiség elleni megbocsáthatatlan, elvülhetetlen, borzalmas bűnt, a szisztematikus, cinikus népirtást. A 2014-es Holokauszt Emlékév felébresztette bennem az emlékezés kreatív kényszerét. Amit harminc éve rézlemezre karcoltam feketén-fehéren, most színes vásznon mesélem el fiainknak, s lányainknak örök mementóként. Hogy soha többé. Soha többé! Következő önálló tárlatom Csillagpor címmel új olajképekből álló holokauszt emlékkiállítás lesz Budapesten.

Kiegészítés

Lapunk 2016/2. számában közöltük Várnai Pál beszélgetését Kende Péterrel. Az interjú témája a zsidóságnak a magyar társadalom modernizálódásában játszott szerepe volt a szerző legutóbbi megjelent könyve nyomán, a szövegből azonban sajnálatos módon kimaradt a könyv címe és megjelenési helye: *Magyarság, zsidóság, emberiség. Kende Péter válogatott művei, 4. (záró) kötet*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2015.

Maleczki Yakov

PÍREM

Píremre¹ Kádis meghívott a családjához enni. Ez a nagy vendéglátó lakoma minden családnál az esti őrzöngés előtt, amit minden házidesz² és közösség maga rendez, és ahol számtalan tántorgó és borszagú vendég megfordul.

Az évben a Pírem – ez volt a második Píremem *Erec Jiszróelben*³ – éppen Kádis édesapjának az első *jórcájtjára*⁴ esett. Tulajdonképpen Kádis özvegy édesanyja nevében hívott meg.

Előre számítottam egyfajta nyomasztó hangulatra, de Kádis miatt úgy éreztem, mégis ott kell lennem. Talán szüksége lesz rám...

Felkészültem otthon, a Magyar házakban.⁵ Kis rompalota-szobámban *Toldojsz Áron*⁶ *svieszi*⁷ zenéjét bömbölttettem, és közben felöltöttem a tükör előtt a Meir Jojszeftől kapott csíkos kaftánt és kellékeit.⁸ Szinte remegtem az érzéstől, amikor bekötöttem mindkét övet és körbecsavartam derekamon a széles fehér, évezredes hagyományú *gártlit*.⁹ Fejemre helyeztem a Pinitől kapott kissé ócska strájlmit.¹⁰ És lám, máris kész csíkos¹¹ bócher¹² lettem. Mélyen belélegeztem a kaftán jellegzetes illatát, ami semmivel sem hasonlítható össze. Mit láttam a tükörben: magas, délceg ifjú *reb áralách* bóchert. Világosbarna pajesz, kissé vöröses szakáll, jóképű, keskeny és fehér askenáz arc. A hegek még látszanak kissé. Táncoltam a képzeletbeli vityepszki tisen.¹³ Pár lakótársam – szintén Pestről – megállapította, hogy eredeti Toldojsz Áronosként festek, és érdeklődtek, hogy talán végleg felvettem-e a csíkos jelmezt... kellemetlen kérdésre kellemetlen nemmel feleltem.¹⁴ De a büszkeség bennem tombolt. Egyszer Joszele a szefárd pékségből visszafelé jövet megkérdezte, hogy miért nem járok úgy, mint minden vityepszki bócher. Örültem a vityepszkiségemre utaló szavaknak, de szomorúan azt kellett felelnem, hogy Simen és Kádis tanácsára csak az esküvőm után fogok „becsikulni”. Nem hiányzik Meá Seárim¹⁵ konzervatív szellemének a megvetése, mondván: „hé, ez a bócher most jött Magyarországról, és máris azt képzelet, hogy a Toldojsz Áronhoz tartozik!” Szóval elindultam. Vártam a furcsálló, vagy az elismerő tekinteteket, amint végigsétáltam az ódon gettóvár, a Magyar házak jeru-

zsálemi kőkockákból épült sikátorain. Természetesen mindenki álarcokban és vicces vagy annak szánt jelmezekben flangált az utcán. „Fel sem tűnök” – gondoltam magamban.

Aztán összefutottam Kádis unokaöccsével, egy tizenhat év körüli toldojszos sráccal, aki egy ideig rajtam lógott, és elismerő megjegyzést tett a szerelésemmre. Azt mondta, szinte meg sem ismert. Mosolyogva léptem ki a Magyar házakból, és Bét Jiszráel felé vettem az irányt. Ez Kádis „szülőnegyede”, egykori szefárd bevándorlók által lakott sikátoros városrész, ma szépen újítják fel Jeruzsálem ősi-hitech stílusában, a környék lakosság terén átbillent az askenáz többség irányába, rengeteg csíkos kaftános otthona. Végighaladtam az angolul részegen poénkodó, nyúl-és orosz-lánjelmezes emberek mellett, mignem odaértem Kádisékhoz. Kaftánomat igazgatva felsétáltam a lépcsősoron. Az ajtó nyitva, bentről nagy buli hallatszik. A férfi részleg az erkélyen tobzódott, a nők talán a konyhában beszélgettek. Belém rögződött rutinnal a perifériámba kerülő nőkre rá sem nézve jutottam a balkonra, ami *Szikeszkor*¹⁶ sátorként üzemel félrecsúsztható lapos plexitetejével. Bent hosszú asztal rengeteg kajával, és kajamaradékkal, és talán még több nyitott száraz vörösboros üveggel. A testvérek és sógorok az asztal körül fetrengtek, némelyiken jelképes jelmez. Fehér kipás gyermekek hada,¹⁷ mint kis koboldok száguldoztak az asztal körül. Kisebb meglepetésként ért, hogy a szomszéd szatmári bóchernek is jelen voltak, lényegében ők csinálták a hangulatot. Megvetés érzése. Idegenek. Kádis sehol. Beléptemre a rokonság heves mosoly – és „Foglalj helyet”, „Ettél már?”, „De jól nézel ki!” viharban fogadott. Zelig, Kádis legidősebb testvére kedvesen megkérdezte, hogy ittam-e már. „Igen, kösz, de még józan vagyok” – feleltem, mire vörösboros palackot nyomott a kezembe. „Biztos édes bort ittál” – hangzott a válasz, „abból nem lehet annyit inni. Tessék, itt van száraz!” Zelig érdekes figura. Számomra a legszimpatikusabb Kádis jó pár testvére közül. Nem emberi értékek szempontjából. Tetszik a figurája. Úgy fest, mint – *lehávdil*¹⁸ – egy hatalmas, magas és nagydarab asszír hadvezér. Szigo-

Simen és Kádis tanácsára csak az esküvőm után fogok „becsikulni”.

Smil Ájzik
Számét azon
kevesek
egyike volt
Jeruzsálemben,
de Izrael
államában
egyáltalán,
akinek nem
voltak
adósságai.

rú arcvonásait nagy és göndör hollófekete szakáll ke-retezi, füleit két hosszú, fekete csikként takarja paje-sza. Dob a Toldojsz Áron tis imázsán, a rebbe óriási asztalát három oldalról körülölelő fémlépcsőkön hul-lámzó strájlmlis csiktenger harcias képén. És nem utol-só a megítélésében számomra, hogy szimpatikus va-gyok neki, habár Kádis egész rokonsága kedves. Még ismertem Kádisék édesapját, amíg élt. Kedves, de na-gyon határozott, hatvanas éveiben járó bácsi volt. Látványosan repedt SZTK szemüvegével böngészte a Talmud sorait a Magyar Házak Kszav Szofjer nevű *kojlejljében*,¹⁹ ahol én is tanultam pár másik magyar sráccal egy ideig Ráv Lefkovicstól. A hely leginkább egy antik talmudiskolára emlékeztetett, a boltíves ab-lakok méteres vastagságú falakon keresztül engedték be a száraz mediterrán napsugarakat. A kissé tépett függönyök állandóan lobogtak a szélről. Az ódon fa-padokban vénséges vén, bölcs kinézetű, és sokszor vicces öregemberek vitakoztak hevesen a *Gemóre*²⁰ szavain. Távolról tengerzúgásra emlékeztetett a zsiva-juk. Kádis papája azután, hogy befejezte a tanulást, minden záráskor elkérte a tagoktól a tartalmuktól megfosztott kávémaradványos üveg poharakat, majd hozzáértően mosta el őket forró vízzel a bejárat mel-letti csapnál. Mindig volt egy-két jó szava a megbe-csült „magyar bócherekhez”. Néha Vityepszkbe is be-nézett, kis jelképes pénzt gyűjteni. Szinte biztos, hogy mások nevében tette.²¹ Smil Ájzik Számét azon keve-sek egyike volt Jeruzsálemben, de Izrael államában egyáltalán, akinek nem voltak adósságai. *Szojfer*-ként²² dolgozott. Fillérre kiszámolva, mégis jól éltek, sikerrel nevelte és házassította ki gyermekeit. Mégis egy kis srácot és egy bóchert hagyott magukra any-jukkal. Kádis számára ő volt a példakép. Talán ő az egyetlen a talán tíz fiú közül, aki igazán hasonlít rá. Általam tudta meg Kádis, hogy bár igen régi nemze-dékről, mégis apai ágon magyar származású. Az édes-apja éppen vityepszki villámlátogatáson volt, és egy beszélgetésen, ami rólam szólt, derült ki véletlenül Ká-dis számára, harminckét évesen tudta meg, hogy Sátor-aljaújhelyről származnak. Addig csak annyit tudott, hogy mindenki jeruzsálemi a családban. Na, ennyit a néhai papáról.

Alighogy letelepedtem egy kopottas és friss bor-foltos kanapéra az asztal mellett, és váltottam pár szót a társasággal és a gyerekekkel, Kádis betoppant, jó részegen. Mosolygott, de többé-kevésbé uralko-dott önmagán. Mint mindig. Köszöntött, szívből jövő tekintettel, amivel nem sokakat ajándékoz meg. Megjött, az erősítés, gondoltam, a bátyám megérke-zett. Kezemet megfogva felhúzott a kanapéről, és könnyes szemmel átkarolt. Szégyen érzete. De ugye, borban az igazság!²³ Az érzelmeken nehezen lehet it-tas állapotban uralkodni. De én hiába ültem a teli vő-

rösboros üveggel a kanapén, sehogya sem sikerült kel-lőképpen lerészegednem. Természetes korlátaimnak tudtam be a dolgot. Igyekszem vigyázni magamra. Közben jöttek új vendégek, az amerikaiak mentek, végül egyedül maradtam Kádis „szűk családi köré-vel”. Hogy miért az idézőjel? Nem egyszer hallottam a barátaimtól, hogy egy ilyen ortodox zsidó nagy-családban, amibe akár tíz-tizenöt gyerek is születik, a testvéri és egyéb rokoni kapcsolatok kevésbé jelen-tősek. Számukra a közösség, és a barátok az igazán fontosak, a testvérek kiházásodásuk után viszonylag távol maradnak egymástól. Ezt mindig nehéz volt megértenem, tekintve az én gyerekkoromat. Szá-momra az erős érzelmi összeköttetésre mindig a „testvér” szó volt a legtalálhatóbb, és ezt ők sohasem ér-tették. Kádis kifejtette, hogy számukra ugyanezt a „barát” kifejezés fedi.

A bócher öccs feltántorgott, és keresztülbotolva pár emberen mindegyiktől megkérdezte – tőlem is – hogy ugye nem látszik rajta, hogy részeg. Hiszen a Toldojsz Ávrohom Jichokban, az ő közösségében a bóchereknek tilos inni. Még Píremkor is. Elmoso-lyodva nemmel feleltem. Tudom, hogy képes lesz uralkodni magán. Nem fogják észrevenni rajta. Édes-apja halála után a csak házideszhez való tartozás tartotta benne a lelket. Ez a legfontosabb dolog szá-mára. Végül Kádis Zeliggel, a mamával és talán egy másik testvérrel maradt az asztalnál. Kádis miatt én sem mentem el, ugye Vityepszkbe siethettem volna, a nagy őrvongásba, de éreztem, hogy a bátyámnak szüksége lehet majd rám. Kádis elkezdett valamilyen történetet mesélni a társaságnak, de amint sejtettem, hamar az édesapjukra terelte a szót. Beszélt és be-szélt, mignem szemei könnybe lábadtak. Mindenki némán meredt rá. A halk, síró gyászbeszéd átment szemrehányásba. „Apa! Miért? Miért hagyták itt ben-nünket?!” Dülöngélt előre-hátra, ahogy az imádko-zásnál szokás, patakként csorogtak könnyei vörösre sirt mogyoróbarna szemeiből. Az édesanya odasie-tett szégyenlősen, és saját könnyeivel is küszködve próbálta csitítani a fiát. – *Chanike*²⁴ családi gyertya-gyújtásán telefonon zokogtak egymásnak talán egy óra hosszáig. Anya és fia. Persze Kádisnak a saját családjánál volt a helye, mégis őrá számíthatott csak igazán az édesanyjuk. Ezt úgy tűnt, hogy csak nekem mesélte el... – Ez talán még rátett egy lapáttal „Nem, anya, jól vagyok! Hagyjál!” – és folytatta a szíve legmélyebb bugyraiból feltörő fájdalommal által diktált gyászbeszédet. A monológ végén vonítva az aszta-lra rogyott. Nagyon megrázott, együtt sirtam vele vé-gig. A testvérei könnyek nélkül néztek ki a fejükből némán. Igazából boldog voltam, hogy együtt érez-hettem vele. A kapcsolatunkra jellemzően ami neki örömet okoz, az nekem is, ami neki fáj, az nekem is.

Ugyanígy az ő részéről. Ez számomra egy mély emberi kapcsolat.

Zelig rám nézett bortól ittas, vad tekintetével. Úgy tűnt, meghatotta az együttérzésem. Megfogta a kezem. „Gyere velem a Toldojisz Áronba!” – kérte. Jólesően megdöbbenő szavak, hiszen ez Zelig szájából ez valahol azt jelentette, hogy „Gyere, te is légy Toldojisz Áronos! Beviszlek a házideszbe.” Hisz ez a közösség nagyon zárt, belterjes házid tömörülés mind a hétszáz családjával.

Válaszként elsírtam magam. „Köszönöm... nem. Vityepszke megyek Kádissal. Tudod, nekem csak Vityepszke van...” mondtam büszkén, ömlő könnyeimmel küszködve. Ő némán bólintott, és zavart mosollyal elfordult tőlem. Többet nem hívott oda soha.

Kádis felemelte a fejét az asztalon nyugvó karjairól.

Szarul nézett ki. Megyünk? – kérdezte. Ezzel röviden elköszönve mindenkitől, pici gyerekeit összeszedve elindultunk Vityepszke felé. Az utca spontán, jókedvű kacagásoktól volt hangos. Mindenféle állatnak öltözött emberek, és egyéb állatfajták hülyéskedtek. Petárdák pukantak élesen.

Próbáltam együtt tartani Kádis hét kíváncsi piciny gyerekét, védeni az utca forgatagától. Kisfia, Ávrohom Jichok megkérdezte: „Apu, a *silbe*²⁵ megyünk?” Válaszként boldogan síró „igen”-t kapott. „Nézd! – fordult felém –, egész gyerekkoromban a Toldojisz Áron volt számomra a *sil*. Aki nem a *sil*ből volt, nem volt ember. Ki léptem a Toldojisz Áronból, megalapítottuk Vityepszket. Ávrohom Jichok számára már Vityepszke a *sil*.” Kádis karját a vállamra vettem, és együtt sírva ballagtunk a nevetések ölelésében Vityepszke felé...²⁶

„Gyere, te is légy Toldojisz Áronos! Beviszlek a házideszbe.”

JEGYZETEK

- 1 Ivrit kiejtéssel *Purim*, házid jiddis kiejtésben *Píremnek* hangzik.
- 2 Hászid közösség, élén rebbe áll.
- 3 Erec Jiszróel, Erec Jiszrúajl: Izrael földje. Az anticionista ortodox zsidók így nevezik a Szentföldet, elnevezését függetlenítve bármilyen aktuális politikai formációtól.
- 4 Jiddisül *jórcájt* = halálozási évforduló.
- 5 Meá Seárim az Óvároshoz közel eső szélén található az Ingerise ház, azaz Magyar házak, melyet 1881-ben hozott létre a Sojmráj HáChojmojsz alapítvány az Osztrák–Magyar Monarchia magyar részéről Palesztinába vándorló ortodox zsidók számára. A negyed háromszög alakú lakótelep, falakkal körbezárva. Számos zsinagóga és mikve található itt. Lakói a mai napig elsősorban magyarországi zsidók leszármazottai, közülük az idősebbek gyakran értenek – bár nem szívesen beszélnek – magyarul.
- 6 Toldojisz Áron magyar eredetű házid közösség neve. Főépülete a Magyar házak szélén található. Napjaink egyik leghírhedtebb ortodox közössége, ez részben vallásos mértékkel nézve is szigorú szabályaiknak, részben a szekuláris Izraeli állammal szemben vállalt konfliktusaiuknak köszönhető.
- 7 Ivrit kiejtéssel *Sávuot*. A nagy házid közösségek minden évben kiadják ünnepi zenei felvételeiket.
- 8 A Toldojisz Áron, Toldojisz Ávrohom Jichok, valamint Vityepszke – összefoglaló néven *reb árálákh* – férfi tagjai csikos kaftánban járnak. A hétköznapi viselet kék-sárga, az ünnepi viselet arany-kék csikos. A fekete ruhát hordó ortodoxokat a szekulárisok pingvineknek csúfolják, míg a reb árálákhokat zeb-ráknak. Ez az öltözet nagyon speciális, boltban nem árulják, a család nőtagjai varrják a férfiakra, munka közben kabbalisztikus szempontokat figyelembe véve. Az öltözet története hosszú időre nyúlik vissza, a jemeni zsidók csikos viseletéhez, és hasonlóságot mutat egyfajta, Szíriában elterjedt hagyományos arab viselettel is. Érdeemes megjegyezni, hogy ezt a csikos kaftánt nem lehet csak úgy felvenni. Az esetek túlnyomó többségében csak azok hordhatják, akiknek már a szülei is így öltöztek. Píremkor azonban bárki bármit felvehet anélkül, hogy neveltség tárgyává válna.
- 9 Jiddisül *gártl*, eredetileg német *Gürtel*, öv. Nem a nadrágot tartó övre használják, hanem a kaftánt megkötő övre, ami a test felső részét az alsó résztől elválasztani hivatott. Gártlit a házidok imádkozáshoz szoktak felvenni, a reb árálákh ünnepi öltözet része az állandóan viselt, széles, fehér alapú, mintás öv.

- 10 *Strájm*, kelet-európai származású ortodox zsidók által viselt, szőrméből készített fejfedő. Manapság elsősorban házidok hordják, ünnepi alkalmakkor.
- 11 Csikos = csikos kaftánt viselő, tehát *reb árálákh*.
- 12 Bócher, héber eredetű jiddis. Jelentése: fiú. 13 év fölött, azonban esküvő előtti életszakaszban.
- 13 Jiddis szó, a német *Tisch*ből ered. Eredeti jelentése: asztal. Arra az asztalra utal, ami körül a régi házidok a rebbével együtt fogyasztották a sábeszi (péntek esti) esti lakomát (*szide*). A mai házid udvarokban a családok már nem étkeznek ténylegesen együtt a rebbével, a *tis* jelképes közösségi eseménnyé vált.
- 14 A csikos viselet felöltése alapesetben házassággal indokolható.
- 15 Jelentése: száz kapu, az elnevezés a Tóra szövegéből való (Gen. 26:12). Jeruzsálem jelentős lakónegyede. 1874-ben kezdett épülni, az Óvároson kívül épített városrészek közül az ötödiként. Azóta a negyed kinőtte eredeti határait, és nevét egyre inkább a jeruzsálemi ortodox zsidók lakta, egyre kiterjedtebb környezettel azonosítják. Érdekesség, hogy a korabeli építészetre valóban jellemzők a boltíves kapuk, és az épületek felső szintjeire az utca fölött ívelő lépcsősorokon lehet feljutni, mindez vizuálisan is összecseng a Száz kapu elnevezéssel.
- 16 Ivrit kiejtéssel *Szukot* ünnepe.
- 17 A *reb árálákh* szintén kabbalisztikus szempontok alapján horgolt fehér, pomponos kipában járnak. Hagyományos elnevezése: *jármilke*.
- 18 „Elválasztásképp.” Ha zsidót nem zsidóhoz hasonlítunk, ezt szokás mondani.
- 19 Héber szó, eredetileg közösséget jelent. Újabbán házas ortodox férfiak „munkahelye”, ahol rendszeres tanuláért fizetést kapnak. Tanulmányok alatt természetesen a zsidó hagyomány értendő, főként Talmud-tanulásról van szó, ami a hagyomány szerint párban, *chávris*zében történik.
- 20 A Talmud része, a Misne arámi nyelvű magyarázata.
- 21 Erkölcsei magasságnak számít, ha valaki másnak gyűjt pénzt, így megkíméli őt a kéregetés ségyenétől.
- 22 Hivatásos tóráíró. Egyéb, pergamenre írt szent szövegek írásával is foglalkozik, pl. tfilin, mezüze, kszibe stb.
- 23 Eruvin 65a.
- 24 *Hanukka*, ivrit kiejtéssel *Chánuká*.
- 25 Jiddis *sil* = zsinagóga (eredetileg német *Schule*)
- 26 Megjegyzések. A jiddis és egyéb idegen eredetű szavakat fonetikusán, magyar kiejtésük szerint írtam, tekintet nélkül a hivatalos átírás szabályaira, mindezt a könnyebb olvashatóság céljából tettem. A héber szavakat a jiddis dialektusomnak megfelelő áksenáz kiejtésben írom át.

Déri Szilvia

SZINGLI

Nem szeretek különbséget tenni a zsidó és a gój barátaim között, hogy is tehetnék, van azonban egyetlen dolog, amiben a bibsi haverokra mindig jobban lehet számítani. Akár akarod, akár nem. Amikor ugyanis lelép a pasid, tegyél bármit, beindul a kavarás a kommunában. Naná, hogy a hátad mögött, a tudtod nélkül. A szingliséged hirtelen központi beszédtemává válik, és onnantól az összes ismerős azon kezdi törni a fejét, kivel kellene összehozni „azt a szegényt”, egyedül maradt lányt.

Amikor
ugyanis lelép
a pasid, tegyél
bármit,
beindul
a kavarás a
kommunában.

Nincs bajom a kerítéssel, tényleg, magam is erős vagyok benne, néhány házasság közvetítésének micváját már a magaménak tudhatom, így én vagyok az élő bizonyíték arra, hogy ezek a próbálkozások akár jól is elsülhetnek. Persze, ha a nagy számokat nézem, pont ennyire igaz az is, hogy ami az összehozósdi illeti, a pokolba vezető út bizony gyakran valóban jóindulattal van kikövezve.

A baj már ott el szokott kezdődni, amikor az önjelölt közvetítők darab-darab alapon próbálnak ismerősöket párosítani.

Most komolyan: miért gondolják egyesek azt, hogy csak azért mert két ember épp egyedülálló, remekül passzolnak majd egymáshoz? Miért hiszik, hogy „majd” megszereted? Könyörgöm, nem 200 évvel ezelőtt vagyunk! Számításba veszik „ezek” egyáltalán mi az eseted, mik a preferenciáid, és mi tesz boldoggá??? Dehogy! „Legalább egy esélyt adj neki!” – mondják ilyenkor erőszakos jóindulattal, a kezükben a „jövendőbelid” fotóját lóbálva. Aztán, amikor látják az arcodon kiülni a rémületet, közlik, így ne is csodálkozz, ha egyedül vagy, mert mindig is az volt a bajod, hogy túl válogatós voltál. Ne feledd, teszik hozzá bizalmaskodva, most még talán alapíthatsz családot, de ha így folytatod, ők nem ijesztgetnek, csak finoman szólnak, kifutsz az időből, és akkor majd sírhatod vissza ezt a csodás partit, amit épp készülsz kihagyni. Emlékszem, amikor az akkor 37

éves, rendkívül csinos, megőzvegyült barátnőmet akarták bemutatni egy nálánál jó húsz évvel idősebb, iszonyú békés szociológusnak. Kedvcsinálónak fotó helyett megmutatták a lánynak az illető összes publikációját. Azt hiszed, viccelek, pedig nem. A publikációt. Amikor aztán az özvegy kikelt magából, és közölte, nem egy az apja korabeli vénemberben gondolkodik, a nagynénje, aki a randit intézte volna sértetten csak annyit felelt: „A fiatalabb nőket szereti, az előző felesége is fiatalabb volt”. Az ugyanis, hogy a barátnőm mit szeretne, igazából senkit sem érdekelt.

Nos, én is beleszaladtam már pár ilyen történetbe. A legijeszőbb talán az volt, amikor a rabbi felesége merő jóindulatból be akart mutatni egy „remek partinak”. Nos, az illető már fotón is oly szörnyűséges rémnek bizonyult, és a horrorisztikus látvány oly intenzíven égett bele a retinámba, hogy utána néhány napig csak Xanaxszal tudtam elaludni. A találkát elkerülendő azt hazudtam, épp van valakim.

Az sem volt semmi, amikor felhívott engem egy anyukám korabeli futó ismerős, akivel évek óta még csak nem is be-

széltem, hogy „van az a fiú”, aki pont most vált el. Kicsit mamlasz, meg szerencsétlen, de milyen jó lenne az nekem. Mondtam, a mamlasz fiúk nem az eseteim, és megkérdeztem, amúgy az illető tud-e egyáltalán arról, hogy épp 2.0 feleséget keresnek neki. Nem tudja még! – volt a válasz, majd némi érzelmi zsaroló hangsúllyal az alábbi mondat következett: „A frissen elvált férfiakra azonnal le kell csapni, mert különben pillanatok alatt elhappolja előled más, nagy ezekre a kereslet, de te tudod. Ha nem, hát nem!” Majd az asszony sértetten letette a telefont, és szerencsére soha többé nem próbált meg összehozni senkivel.

...Aztán ott volt még a Dárlink, az arisztokrata, akivel Robi hozott össze. Jártunk is egy darabig, és akár jó is lehetett volna, de tényleg, ha egy idő után ki nem derül, az

én drágám „szalonantiszemita”, így fájó ugyan, de a románcunknak vége szakadt.

Nem sokkal később jött Attila, akinek meg Adri mutatott be, és minden olyan csodásan ment pár évig, hogy Adri nem győzte hangsúlyozni, ez a parti élete főműve, míg nem a Nagyő lepattant az esküvő előtt, és én egyedül maradtam.

Szinglinek lenni egyébként remek dolog, de csak abban az esetben, ha nem te vagy az a bizonyos szingli, így kedvre kerithetsz, hiszen az általad szervezett kinos randin nem neked kell feszközni. Ez okból kifolyólag be is indult a jó szándékú ismerősök boronálási kedve. Jöttek is az ötletek egyik, a másik után. Most nem mennék bele a részletekbe, szörnyűek voltak, míg egy nap az alábbi telefont kaptam:

- Van itt ez a fiú. Ne tiltakozz látatlanban, legalább hallgass végig, mielőtt elkezdenél fanyalogni. Pont az eseted.

Mackós, szőrös, vicces, világot látott, van stílusa, művelt és még zsidó is. Ja, a lényeg. Imád zabálni, így biztos remekül kijöttök majd! Átküldtem a fotóit emailen, meózd le a Facebookon is, és itt a telefonszáma. Várja a hívásod.

A mondandója végeztével kedves barátom le is tette a telefont, mert érezte, ha nekiállok kérdezősködni, annak nem lesz jó vége.

Más választásom nem lévén, kinyitottam az általa küldött e-mailt.

...Megnéztem, és tényleg pont az esetem. Felhívtam és tényleg nagyon vicces. Annyira, hogy meghívtam magamhoz vacsorázni. Közben azon jár az eszem, hol lehet a hiba, hogy egy ilyen helyes férfinak nincs még családja. Na meg persze azon, mit főzök neki, ami elég házias ahhoz, hogy az otthon melegét idézze, de annyira azért nem, hogy az anyja jusson az eszébe rólam.

Szóval egyelőre itt tartok. Izgulok. Drukkoljatok!

Azon jár az eszem, hol lehet a hiba, hogy egy ilyen helyes férfinak nincs még családja.

Fenákel Judit

SZÉDER

Szállingóznak a vendégek. Jönnek Berettyó-újfaluból, Pestről, jönnek Battonyáról. Csupa rokon, némelyik szegről-végről, nekem nem is kell számon tartani, ki kinek a harmad unokatestvére. Nálunk alszik Latzkó nagypapa, Laci bácsi, Rózsi néni Gyuri bácsival és Ágival. Nem tudom, kinek hol ágyaznak, de valahogy mindenki elfér. A kihúzható ebédlőasztalon terítünk, ott annyi hely van, mind a két könyökünket feltehetjük a teríték mellé. Persze nem tesszük, mert anyu szerint illetlenség.

A zsidók kivonulását ünnepeljük Egyiptomból. Fölmondjuk a hosszú, bonyolult történetet a Hagadából, méghozzá héberül. De még előtte megtisztítjuk a házat mindentől, ami kovászos, mert őseink a ki-

vonulás idején csak kovásztalant ettek. Mellesleg a kovásztalan kenyeret, a maceszt nagyon szeretjük, reggelire azt aprítjuk a tejeskávéba. Az edényeket is kicseréljük, elővesszük a húsvéti bögréket, a húsvéti tányérokat, a húsvéti lábasokat, a hétköznapi edényeket anyuék eldugdosák valahova, ez az edénycsere önmagában is nagyon izgalmas. Az én húsvéti bögrém piros színű, fehér pöttyök vannak rajta, sokkal jobban szeretem, mint a hétköznapi, fehér porceláncsészéket.

A férfiak ezalatt vitatkoznak. Azon, hogy a szédertálra valókat milyen sorrendben kell elhelyezni a tálon. Előbb jön a keserűfű és utána a harszesz, vagy fordítva? Nagypapa vitatkozik a lehangosabban, ő már annyi szédert megért, joga van döntené a sor-

A terméketlen
gondolatok
cseréjét
a férfiakra
osztotta
az Örökkévaló.

rend dolgában. A nők pakolnak és melegítenek és mosogatnak és tálalnak, nekik nincs idejük ideológiai vitákat folytatni, a terméketlen gondolatok cseréjét a férfiakra osztotta az Örökkévaló. Ha nem hangoskodhatnának, nem is éreznék magukat olyan fontosnak.

Pedig nemsokára kiderül, milyen fontosak. Életbevágóan fontosak. Amikor hozza a postás a munkaszolgálatos behívót, és soha többet nem látjuk őket. De erre szédereste még nem gondolunk. Én csak arra gondolok, bele ne süljek a mánistánóba, és pontosan felsoroljam, miben különbözik ez a nap a többitől. Meg az ajándékra gondolok, amit azért kapok, mert ügyesen megtaláltam a szalvétába bújtatott maceszt. Arról álmodni se merek, hogy ezüst pecsétgyűrű lesz az ajándék, amibe még a nevemet is belevéselte apu.

Két nap múlva a vendégek szétszélednek, az ebéd-lőt újra besötétítjük, a húsvéti edények visszavándorolnak a kamraszekrénybe.

Megérkezik apu behívója, de ez még nem AZ a behívó, innen még elengedik két nap szabadságra, és anyu is meglátogathatja. Itt még együtt van a legjobb barátjával, Gartner Sanyi bácsival. Mind a ketten szürke düftinnadrágot viselnek, ugyanolyan lemerdzseket és karszalagot. Apu megöleli anyut, így örökíti meg őket az utolsó közös fénykép. Még mosolyognak, bíznak a jövőben. Két hét múlva újra jövünk. Arról nem tud anyu, ők ketten már megfogadták egymásnak, aki túléli a háborút, segíti és magához veszi a másik családját. Mert az nem lehet, hogy mind a ketten túléljék.

TITOK

– És nekem mikor lesz biciklim?
Anyut váratlanul éri a kérdés.
– Már öt gyereknek van az osztályban.
– Neked nem lesz.
– De miért nem? – nyüögösködöm, mint egy igazi el-kényeztetett kislány.
– Apuét is be kellett szolgáltatni.
Anyu hangjában érzem a türelmetlenséget.
– Mi az, hogy beszolgáltatni?
– Be kellett vinni a községházára.
– Pedig az a miénk. Apunak igazolványa van róla.
– Akkor is. Hoztak egy új rendeletet. Zsidónak nem lehet biciklije. A kisbíró kidobolta.
– És rádiója se?
– Rádiója se. Azt is be kellett szolgáltatni.
– De hát miért, anyu?
Anyu legyint, dühösen megrántja a vállát.
– Csak. Ne beszélj erről senkinek.
– És Timár néni se ad tejet a zsidóknak. Erre is van rendelet?
– Erre nincs. Timár néni magánszorgalomból nem ad tejet a zsidóknak.

– Inkább kiönti?
– Ez már az ő dolga. Muszáj erről beszélgetni?
– Azt is tudom – mondom még ravaszul –, hogy az órákra is van rendelet.
– Milyen órákra?
– Apu karórájára. Mert azt is be kellett vinni a községházára.
– Honnan veszed?
– Hallottam, mikor erről sugdolóztatok apuval.
Anyu leguggol előttem, kezét a vállamra teszi.
– Aput valaki följelentette. Azt találta ki, hogy apu órájában adó-vevő készülék van, azon hallgatja a híreket, és titkos üzeneteket küld nem tudom hova.
– Az én apukám?
– És ezért elvették az óráját. Erről senkinek egy szót se.
– A legjobb barátnőmnek se?
– Senkinek. Ha már olyan nagylány vagy, hogy ki-hallgatod a felnőttek beszélgetését, akkor tudjál titkot tartani. Megértetted?
Bólintok. Az egészsből nem értek semmit, de tudok titkot tartani.

Könyveket, könyvtárakat vásárolunk.
Ingyenes kiszállítás, azonnali fizetés. Telefon: 06-30/256-1640.

ÉLET ÉS IRODALOM

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes
előfizetési díj
1 évre 18 000 Ft
Megrendelhető
a szerkesztőségben
(1089 Bp., Rezső tér 15.)
Telefon: 210-5149,
210-5159
Fax: 303-9241
e-mail: es@es.hu

AMI A CÍME.

Megjelenik minden pénteken!
Keresse az újságárusoknál
vagy fizessen elő!

Ideje van a kultúrának...

Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület,
a magyar zsidó
kultúra gazdagodá-
sáért, hagyományok
ápolásáért, a zsidó
örökség megővéseért,
a közösség összetar-
tásáért dolgozik

immár 26 éve!

 Schiller Autó Család

SCHILLER SZERVIZEK

ISO 9001:2009 szerint tanúsítva

**MÁRKASZERVIZEK ÉS TÍPUSTÓL FÜGGETLEN
SZERVIZSZOLGÁLTATÁSOK BUDAPESTEN, HAT HELYEN!**

- IV. ker. Külső Váci út 20.
- XIII. ker. Váci út 113.
- XIII. ker. Dráva u. 18-22.

- IV. ker. Fóti út 143.
- XIV. ker. Tengerszem u. 59/A.
- XV. ker. Szentmihályi út 142.

Több, mint 25 éves tapasztalat!

www.schiller.hu

Csatlakozzon facebook oldalunkhoz:
www.facebook.com/mazsike1988

www.mazsike.hu

BÁLINT KÁRTYÁK

Tagsági kedvezmények kívül-belül!

HŰSÉG BÁLINT KÁRTYA

FITNESZ BÁLINT KÁRTYA

- 10 alkalmas bérlet
- Délelőtti bérlet
- Egész napos bérlet

BABA-MAMA BÁLINT KÁRTYA

SALOM KLUB BÁLINT KÁRTYA

SALOM KLUB SPORT BÁLINT KÁRTYA

KLUB BÁLINT KÁRTYA

További információk az Info pultban,
telefonon: +36-1-311-9214,
és a honlapon: www.balinhaz.hu/tagsagi
1065 Budapest | Révay utca 16. | +36-1-311-6669

